

El mas Guinardó, de rural a urbà

Història d'una masia que ha donat nom a una barriada de Barcelona

SETGE DE BARCELONA GUERRA DE SUCCESSION. J. VAN GHELEN, VIENA 1718

Joan Corbera

Les recerques històriques, pel que fa al passat més remot, es veuen sovint molt limitades per manca de documentació suficient i fiable. Aquest és el cas de la història del mas Guinardó. Els orígens d'aquesta propietat rural són foscos i només han arribat fins a nosaltres unes poques dades. No és així, en canvi, la informació fidedigne que es pot recollir a partir dels segles XVIII i XIX. Aquest article vol fer una mirada històrica sobre la transformació d'una propietat rural que va evolucionar per esdevenir un barri urbanitzat de Barcelona.

Els inicis

Les referències més antigues que he trobat sobre el mas Guinardó es remunten a finals del segle XIV. En realitat parlen d'un simple colomar situat sobre un turonet anomenat Cogoll. Aquesta edificació era prou coneguda per servir de punt de localització quan s'havien de situar altres propietats rurals. L'historiador de Sant Andreu de Palomar, Joan Clapés, cita a la seva obra un document de 1401 conservat a l'Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu sobre un cens d'un terreny que delimita per orient "in via

La cartografia militar dels segles XVII i XVIII ha situat amb precisió el mas Guinardó. A dalt, detall del plànol on hem superposat la llegenda Masguinardó fortificado que apareix a la part inferior

que ascenditur ad columbarium de Guinardó" (1). En un pergami conservat a la Biblioteca de Catalunya s'explica que un tal Joan Xanxo firma el 1488 un rebut per la venda d'una vinya situada a Barcelona, al lloc dit de Màger, prop del Colomar d'en Guinardó (2). Al llarg dels segles posteriors el mas Guinardó es convertiria en una referència topogràfica habitual per ubicar terrenys en aquesta part de Barcelona. També es citen altres referències com el manso o lloc de Lligalbé, el Cogoll o el puig Aguil·lar (antigament Màger i actualment turó de la Rovira). La situació d'aquest colomar damunt d'un turó, molt visible des de tot

arreu, explica suficientment la seva funció de localitzador territorial, així com també ho eren els camins, les muntanyes, les rieres. Poques coses més sabem d'aquest colomar en aquests anys finals de la baixa edat mitjana. No és estrany que es parli d'un colomar ja que, tot i estar situat a Sant Martí de Provençals, s'aixecava a tocar del terme de Sant Andreu de Palomar, poble de colomars.

Hi ha un altre camí per conèixer el passat del mas Guinardó: l'arqueologia. Abans d'iniciar-se les obres de remodelació del mas Guinardó per convertir-lo en Casal d'Entitats, l'Ajuntament, d'acord

COLOMAR DEL GUINARDÓ

Segles XIV a XVI. Edifici d'una sola nau construït amb pedra tallada regular, de 4,45 metres d'amplada per 9,6 metres de llargada. Més endavant s'hi va afegir un primer pis.

MAS GUINARDÓ 1

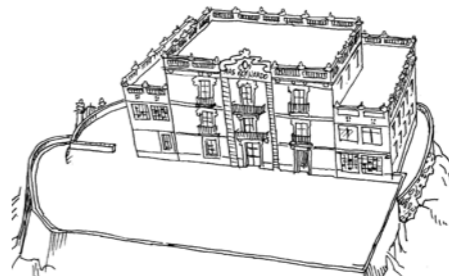
Al segle XVII es varen afegir dues naus laterals, triplicant l'espai. Aquests laterals eren de planta i pis; el cos central tenia un segon pis. La teulada possiblement era de doble vertent.

MAS GUINARDÓ 2

A finals del segle XVII es va construir un soterrani a la part exterior de la masia, a la cara nord-est. Aquest nou espai només era accessible per fora i aprofitava el desnivell del terreny.

MAS GUINARDÓ 3

Ampliació de la masia al segle XIX. S'edificà un nou cos sobre el soterrani i l'edifici va créixer per la part de ponent on hi posaren l'escala d'accés a les diverses plantes i altres serveis.

HOTEL MAS GUINARDÓ

A començaments del segle XX l'edifici va ser reformat completament, tot i que es mantingueren algunes parets mestre. La planta estava composta de cinc cossos. Es va inaugurar el 1904 amb poc èxit.

CASAL D'ENTITATS MAS GUINARDÓ

El 1985 l'Ajuntament va comprar el mas Guinardó i el 2007 s'iniciaren les obres de remodelació i ampliació. S'inaugurà el 2010. La visió del turó s'ha perdut i els nous cossos han ofegat d'edifici.

Font: "Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Antic del Guinardó, 1-15, i carrer Maspons i Lladrós, 2-12 (Mas Guinardó) de Barcelona. Codi MHC B 035/09".

Informe elaborat per Jordi Morera i Javier González (Arqueociència SCSL). Supervisió de Ferran Puig, director del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història

amb la Direcció General de Patrimoni de la Generalitat, va encarregar un estudi arqueològic de l'edifici i dels seus entorns més immediats. Aquest treball es dugué a terme entre abril i juny de 2009 (3). Es varen analitzar les parets del mas i es varen excavar diverses zones del sòl, tant interiors com exteriors. Els resultats, sense ser extraordinaris, varen aportar nova informació sobre la història d'aquest edifici rural del Guinardó. En primer lloc, es va crear una tipologia dels paraments agrupats en sis categories:

1.- Parets de 60 centímetres de gruix formades per blocs de pedra tallada col·locats en filades regulars. Aquestes construccions es situen entre els segles XIV i XV.

2.- Parets de 60 i 70 centímetres de gruix formades per blocs de pedra irregular sense formar filades regulars. Aquests tipus corresponen al segle XVII.

3.- Murs de tàpia de 60 centímetres de gruix aixecats en franges horitzontals successives de 20 centímetres de terra premsada i 2 o 3 centímetres de morter de calç amb agulles (eixos que relligaven els plafons de les tapières) de ferro. Es podrien situar també cap al segle XVII.

4.- Murs similars als anteriors, però amb franges de diferent espessor: 15 centímetres de terra premsada i de 5 a 10 centímetres de morter de calç. Aquesta composició feia que les parets fossin més resistents. És una obra de cap a mitjans del segle XVII.

5.- Murs de maçoneria (tipus d'obra feta amb pedres sense treballar) d'entre 50 i 70 centímetres de gruix realitzats amb blocs de pedres de mida petita o mitjana i còdols lligats amb morter de calç. Parets corresponents al segle XIX.

6.- Estructures verticals realitzades amb maons i totxanes relligats amb morter de calç o ciment. Són les obres més recents, de finals del segle XIX i del XX.

Com podem observar, cada model constructiu es correspon amb una etapa històrica determinada. Els elements més

antics del mas Guinardó es situen entre els segles XIV i XVI i correspondrien al colomar que hem mencionat més amunt. És possible que amb anterioritat hagués existit una petita edificació de la qual no s'ha conservat cap resta. El fet de ser construïda amb pedres ben tallades dona a entendre que no era un edifici qualsevol i que potser ja des dels seus orígens va tenir una funció defensiva. En aquesta etapa inicial, el mas només tenia una nau de 9,6 metres de llargada per 4,45 metres d'amplada. A l'actualitat aquest espai estaria ocupat pel bar. Més endavant es va construir un primer pis de les mateixes mides amb parets de tàpia. A l'exterior, a l'angle nord-oriental de la

En l'etapa inicial, el mas només tenia una nau de 9,6 per 4,45 metres. Aquest espai es correspon avui amb el bar

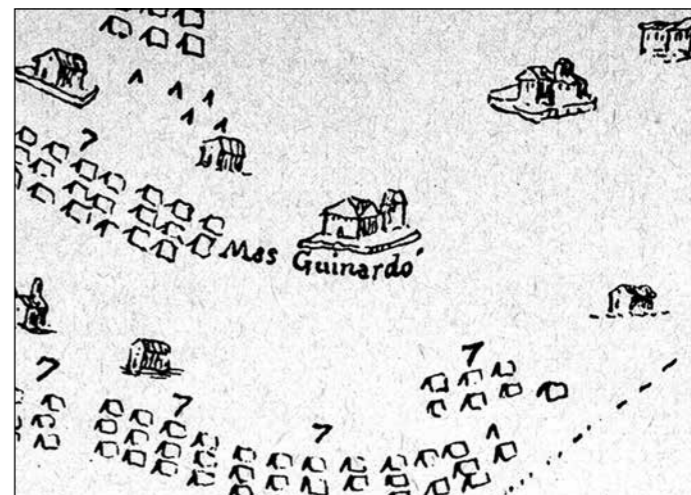
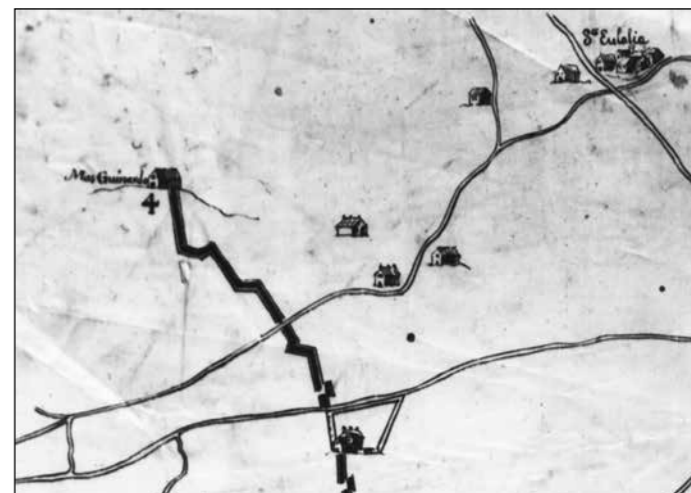
planta baixa hi havia adossada una petita estança que podria tenir funcions de rebost o magatzem. Probablement hi haguessin altres construccions més precàries a l'entorn del mas. L'arqueologia i la documentació semblen datar amb força exactitud el que es coneixia com a Colomar del Guinardó.

Diverses obres d'ampliació i reforma es dugueren a terme al llarg del segle XVII. Documentació de l'època ens informa que la noble família Sentmenat (amb les seves diverses branques i parenteles) era la propietària directa del mas Guinardó, pel qual rebia un cens de vint lliures anuals. El 1652 Manuel de Sentmenat i de Lanuça (la Nuça o Lanuza) va heretar el Colomar del Guinardó quan encara no tenia un any, una propietat procedent de l'herència d'Elisabet de Vilanova casada amb un oncle de Manuel. Els Sentmenat serien els promotors de les obres realitzades al mas en aquesta època. Es construïren dos cossos a

banda i banda de la nau central de la mateixa mida que aquesta. L'edifici triplicaria la seva capacitat. També es va ampliar el primer pis, que va passar igualment d'una a tres naus. Segons l'estudi que comentem, molt probablement hi hauria un segon pis que només cobriria la nau central, fet que donaria a l'edifici la forma típica de la masia catalana amb teulada a doble vessant. El Colomar del Guinardó, doncs, es va convertir en una autèntica masia.

La nova nau lateral del costat nord va ser construïda sobre un terreny en pendent, de manera que les parets de suport de la zona més septentrional s'iniciaven a uns 50 centímetres més avall que la resta. Els sòls de la masia estaven formats per roca replanada del turó, mentre que la meitat de la nau lateral nord es va reomplir amb terra premsada i es va empedrar amb lloses per poder-se anivellar amb la resta de les estances de la planta baixa. Les tres naus del primer pis tenien els murs fets de tàpia. En una fase posterior, dins del mateix segle XVII, es va construir una planta soterrani, fora de l'edifici principal, aprofitant el desnivell del terreny que es formava al costat de la paret nord. Aquesta construcció va necessitar l'ajuda d'uns contraforts per fer-la més resistent. Aquest soterrani no tenia comunicació directa amb les altres dependències del mas. També es va aixecar una paret de tanca que envoltava l'entorn immediat de la casa.

Des d'aquest edifici, Joan Josep d'Àustria (1629-1679) va dirigir el setge de Barcelona al final de la Guerra dels Segadors o de Separació. El setge va durar 14 mesos, del 4 d'agost de 1651 a l'11 d'octubre de 1652. La ciutat es va rendir i, per tant, Barcelona no va ser ocupada a l'assalt. Després de diverses negociacions, el dia 11 d'octubre, el conseller en cap, Rafael Casamitjana, va pujar al mas Guinardó a prestar fidelitat al rei d'Espanya, Felip IV, en la persona del seu fill extramatrimonial Joan Josep. El Dietari de l'Antic Consell

Quatre detalls de plànols militars en els quals s'ha dibuixat l'edifici del mas Guinardó i en dos d'ells hi podem llegir el nom. El primer és del setge de 1652; el segon, apunt de 1699; el tercer, dibuix del mas el 1699; el quart, setge de 1714

Barceloní descriu amb detall els fets succeïts aquells dies (4). Al matí del dia 11, el conseller en cap va sortir de la ciutat pel Portal de l'Àngel i es dirigí al convent dels Caputxins (situat al passeig de Sant Joan, entre el carrer de Rosselló i la Travessera de Gràcia) on fou rebut per la cavalleria espanyola. La comitiva girà a la dreta per examinar-se cap al mas Guinardó on Joan Josep d'Àustria esperava el conseller. La narració diu textualment: "... arribats en

dita torre dit Sr. Conceller y tots los demes de sa companya devallaren de cavall y sen pujaren per una escaleta petita entrant en una saleta molt xica la qual era tota plena de Srs. titulars oficials de guerra y cavallers qui assistien a sa A. [Altesa] y després dit Sr. Conceller ab los verguers sen entra en una cambra petita haont estava sa A. ... lo qual estava de peus sens capa ni sombrero casi arrimat en una finestra de dita cambra que mira en la campanya..." Hem

obviat els termes polítics de la rendició per centrar-nos en la descripció del lloc. El text parla d'una escala petita que porta al primer pis. Arriben a una sala molt xica que comunica amb una cambra petita. Els diminutius de la narració deuen estar en proporció a la petidesa de la masia. De fet Joan Josep només utilitzava el petit edifici del mas Guinardó com a talaia per dirigir el setge, però residia a la propera torre de Bellafila, molt més còmode i elegant.

Manuel de Sentmenat va heretar la propietat en unes dates properes als esdeveniments citats. És possible que l'edifici necessités algunes reparacions després d'haver estat utilitzat com a lloc de comandament militar. Poc més de seixanta anys després la masia patiria una segona experiència militar, molt més dramàtica que l'anterior: el setge de la Guerra de Successió. A finals de juliol de 1713, les tropes borbòniques iniciaren el setge de Barcelona que no va concloure fins l'11 de setembre de l'any següent. El mas Guinardó es va convertir en un punt neuràlgic del setge. Canons de diversa mida s'instal·laren als entorns de la masia per castigar durament els punts defensius de la ciutat. Al mateix temps el mas va patir els bombardejos procedents de Barcelona (5). Acabat el conflicte l'edifici i els camps propers a la masia es trobarien en un estat lamentable. Sentmenat en continuava sent el propietari.

El seu nom complet era Manuel de Sentmenat-Oms de Santapau i de Lanuça, baró de Dosrius. Va desenvolupar una àmplia carrera militar i diplomàtica al servei del rei Carles II (Àustria) i de Felip V (Borbó). Ben relacionat amb la Cort de Madrid, el 1689 rep el títol de marquès de Dosrius (de Castellidosrius més endavant). El 1698 Carles II l'envià a París com a ambaixador d'Espanya, en un moment crucial en el conflicte successori de la corona espanyola. Fruit d'aquest treball, el 1701 Felip V li va donar el títol de Gran d'Espanya, i un any després fou nomenat virrei del Perú, viatge a ultramar que no va poder realitzar, per diversos problemes, fins el 1707. Va morir a Lima el 1710, en plena guerra de Successió a Catalunya. Els seus béns van passar al seu fill Fèlix de Sentmenat i Oms (6).

Els Cabané, els pagesos del mas Guinardó

És possible que Manuel de Sentmenat no posés mai els peus al mas Guinardó. La seva vida militar i política l'obligaven a allunyar-se de Barcelona. Aquesta mena de propietats només tenien valor per a la noblesa pels censos que cobraven dels pagesos que cuidaven les terres i les cases. En el cas del mas Guinardó els pagesos eren la família Cabané (o Cabaner) i el cens anual que pagaven eren 20 lliures.

La referència més antiga que he trobat de la família Cabané al Guinardó és una escriptura d'establiment datada el 24 de juny de 1706, segons la qual un tal Francesc Valls i Juvenem, orfebre (*auri et argenti fabrium*), atorga un terreny a favor de Joan Cabaner (7). Fer un establiment consisteix en què un propietari cedeix perpètuament l'ús útil d'un terreny a una altra persona a canvi d'un cens. Aquest sistema de compartir la propietat (la directa i

Manuel de Sentmenat i de Lanuça, marquès de Castellidosrius

EL GUINARDÓ I EN ROCAGUINARDA

La història popular (i algun historiador, com Josep Freixa i Giralt) ha difós la llegenda que el nom del mas Guinardó derivava del bandoler nyerro del Lluçanès, en Perot Rocaguinarda (1582-16??). Es creia que la masia o bé era del bandoler o bé d'un germà seu. En realitat, el nom de la masia prové de guineu o guinarda i en Perot, si hi va posar mai els peus, va ser d'una manera casual. Els Sentmenat eren protectors dels nyeros i potser van acollir alguna vegada el bandoler. De totes maneres, la llegenda, amb un regust romàntic, s'ha mantingut viva. El gegant del Districte d'Horta-Guinardó és en Perot Rocaguinarda i una cooperativa cultural del barri porta el seu nom. No cal ser estrictes amb la història per conservar una bona llegenda

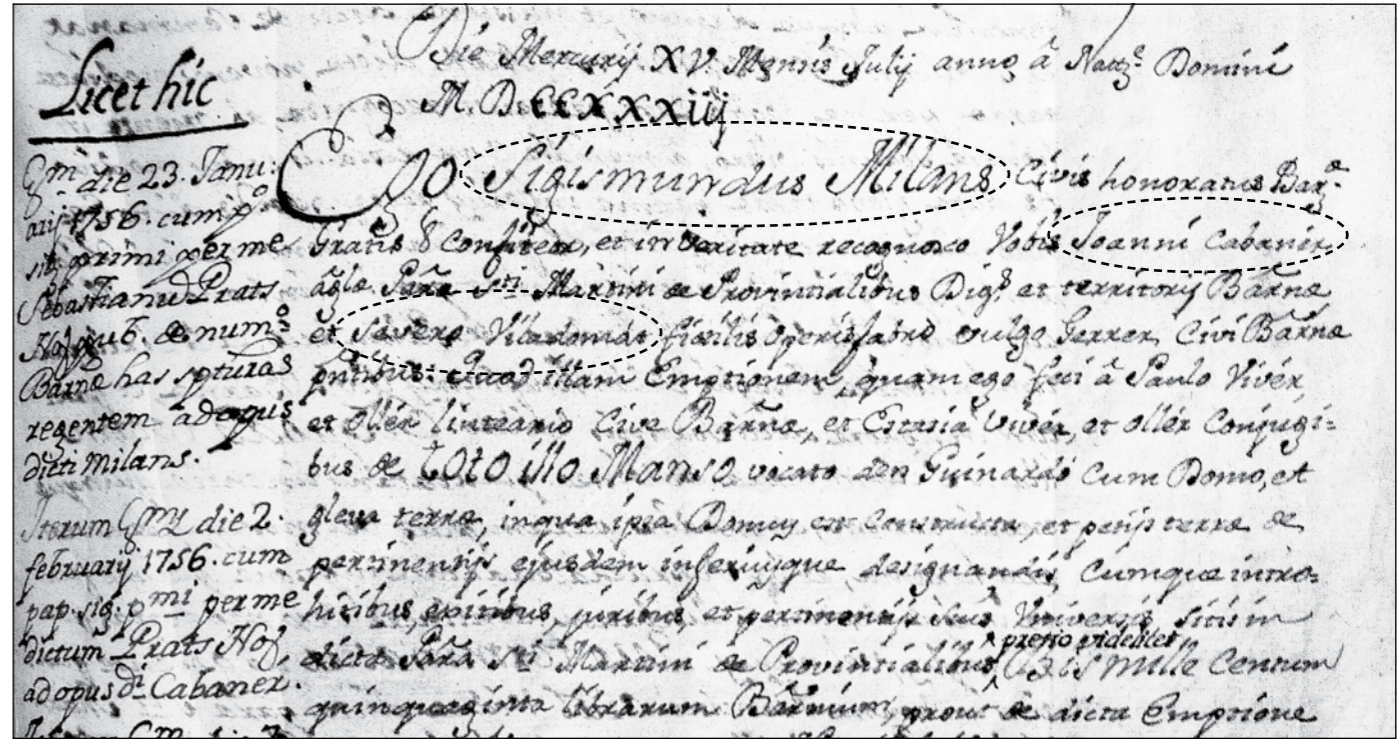

la útil) es coneix amb el nom d'emfiteusi. En aquest cas concret Francesc Valls diu, traduït del llatí: "Estableixo i dono en emfiteusi i concedeixo a Joan Cabaner pagès de la parròquia de Sant Martí de Provençals, districte i territori de Barcelona, perpètuament tota aquella peça de terra camp de dimensió set quartes [8.569 m²] poc més o menys en el territori de Barcelona a prop del mas d'en Guinardó, al cens de 7 lliures barcelonenses".

Uns anys més tard, el 15 de juliol de 1733, Joan Cabané i el seu fill, Josep Cabané, venen aquesta peça de terra (és a dir, el domini útil) a Segimon Milans, un ric mercader (8). Aquest document ofereix nova informació. S'hi diu que la peça de terra de set quartes la tenien els Cabané per establiment d'Antoni Quadras en quan a successor de Francesc Valls. S'afegeix que el dit Valls la tenia per establiment del Benefici de Sant Bartomeu del claustre de la Seu de Barcelona al cens de 17 sous i 9 diners. Per tant, podem deduir que la propietat primera (directe o domical) corresponia a una entitat religiosa, la qual havia establert un propietari útil (Francesc Valls i després Antoni Quadras) el qual, al seu torn, havia establert a Joan Cabané sobre el mateix terreny. Aquest diversos nivells de propietat (domini directe, domini intermedi, domini útil) és un fet molt habitual en el sistema emfiteutic.

Manuel de Sentmenat va desenvolupar una àmplia carrera militar i diplomàtica al servei dels reis Carles II i Felip V

El mateix dia i davant del mateix notari (9), Segimon Milans declara que la compra que va fer a Pau Viver i Oller (*linterario*, fabricant de lli) i a la seva esposa Eulàlia de tot aquell mas anomenat d'en Guinardó la va fer en realitat a compte dels dos altres compareixents, de Joan Cabané, pagès, i de Sever Viladomat, gerrer. Milans havia comprat la finca el 8 d'octubre de 1732 per la suma de 2.150 lliures (1 lliura és igual a 2,66 pessetes). Del total de la compra, a Joan Cabané li corresponien, en primer lloc, el citat mas Guinardó i nou mujades de terra, més o menys (una mujada barcelonina equival a 4.895,5 m²). Es recorda que aquesta casa i terrenys es tenen en establiment pels hereus o successors de Manuel de Sentmenat i de Lanuça al cens de 20 lliures a pagar en dos terminis: el dia de Nadal i el dia de Sant Miquel de setembre. El document dona una nova informació: la masia i una gleba de terra que la rodeja de tres mujades, més o menys (part de les 9 mujades del total) la tenen els Sentmenat per la Sagristia del monestir de Sant Pere

Esctura de bona fe entre Segimon Milans, d'una banda, i Joan Cabané i Sever Viladomat, de l'altra.

Traduïda del llatí les primeres ratlles diuen: *Dia de Mercuri (dimarts) del mes de juliol any de la Nativitat del Senyor de 1733. Jo, Segimon Milans, ciutadà honrat de Barcelona, graciosament i conscienciat (gratis et confiteor) i de veritat reconec a vosaltres Joan Cabaner, pagès de la parròquia de Sant Martí de Provençals, diòcesi i territori de Barcelona, i a Sever Viladomat, ... gerrer, ciutadà de Barcelona... Que aquella compra que jo vaig fer a Pau Viver i Oller, fabricant de lli, ciutadà de Barcelona, i a la seva muller Eulàlia Viver i Oller, de tot aquell Mas anomenat d'en Guinardó, amb una casa, i la gleba de terra on la casa està construïda, i la peça de terra que més avall es designarà, amb les entrades, accessos i sortides qualsevols i les pertinències universals, situat a la citada parròquia de Sant Martí de Provençals, per un preu de 2.160 lliures barcelonenses, com de dita compra...*

de les Puelles, sota el seu domini i alou, al cens de 2 lliures i 14 sous, a pagar cada any el dia 8 de febrer. Una altra vegada topem amb els diversos nivells de propietat, amb una institució religiosa al final de l'escala. Els límits d'aquestes 9 mujades eren els següents: a orient/est amb Joan Viltró (Vintró); a migdia/sud amb la part que Milans va comprar en nom de Sever Viladomat; a occident/oest, part amb honors del dit Viladomat (que abans eren de Lluís Soler) i part amb honors de Miquel Oriol, pagès de Sant Andreu; i a cerc/nord, part amb honors de Josep Velat, apicultor, i part amb honors del citat Joan Viltró.

En segon lloc, en el mateix paquet, hi havia unes altres 5 mujades i mitja, que abans eren ermes i després foren vinya. L'escriptura també indica els límits: a orient/est, part amb honors de Francesc Oriol i part amb honors de Pere Cussó; a migdia/sud, part amb honors de Raimon Bartra, pagès, part amb honors de Francesc Hospital, pagès, i part amb honors de Josep Velat; a occident/oest, part amb honors de Bernat Sors, geòmetra de nació francesa, i part amb honors de Miquel Oriol; i a cerc/nord amb un terreny dels Cabané que fou de Mariàngela Velat, vídua. Amb aquesta llarga llista coneixem els noms dels principals propietaris que rodejaven la finca del mas Guinardó.

Amb anterioritat, Joan Cabané ja tenia

unes terres properes al mas Guinardó, que en el futur es citaran com formant part de la propietat. Es tractava d'una peça de terra plantada de garrofers de 4 mujades i 14 mundines, equivalents a 23.810 m², i una altra peça de terra de secà d'una mujada, equivalents a 4.896,5 m². Per tant, a partir d'aquest moment, la finca del Guinardó la formarien, d'una banda, les dues peces comprades per Milans a nom d'en Cabané (14 mujades, equivalents a 68.551 m²) i per l'altra, les dues peces de terra que ja posseïa anteriorment en Cabané (5 mujades 14 mundines, equivalents a 28.706,5 m²). La superfície total de la propietat a partir de 1733 era de 97.257,5 m², quasi 10 hectàrees.

La propietat útil del mas Guinardó i de les seves terres va anar passant de pares a fills al si de la nissaga Cabané. El 24 d'agost de 1748 Joan Cabané fa testament i nomena hereu el seu fill Josep Cabané. Aquest va passar la propietat al seu fill Agustí Cabané Canet (1750-1835), segons el testament fet l'11 d'abril de 1766. Aquest nou propietari va tenir un clar pro-

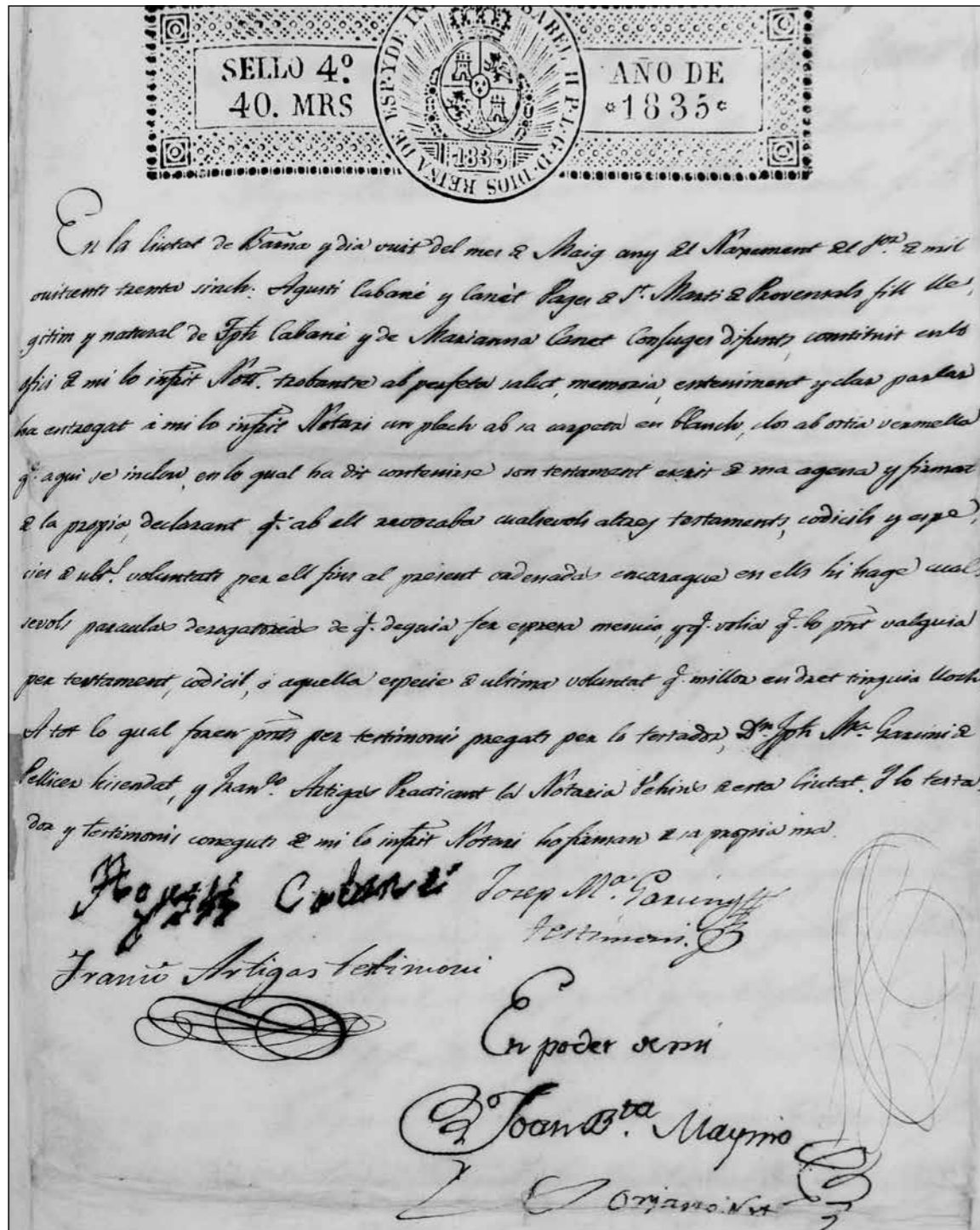
La propietat útil del mas Guinardó i de les seves terres va anar passant de pares a fills al si de la nissaga Cabané

tagonisme en la dinamització del mas Guinardó.

Agustí Cabané Canet i els seus fills

Agustí Cabané es va casar amb Magdalena Pujadas i van tenir deu fills: quatre nois (Miquel, Bonaventura, Josep i Agustí) i sis noies (M. Àngela, Teresa, Eulàlia, Rosa, Gertrudis i Francesca). A pesar de ser una família nombrosa, entre morts prematures i solteries, al final va quedar sense successió.

Agustí va fer testament el 8 de maig de 1835 davant el notari Joan Bautista Maymo i Soriano quan tenia 85 anys. Aquest document no va ser obert i protocolitzat fins el 27 de setembre de 1872 (37 anys després de la mort del testador) davant el notari Lluís Gonzaga Pallós i va ser inscrita al Registre de la Propietat (organisme de recent creació) l'11 de febrer de 1873, inscripció primera. En el testament nomena hereu universal al seu fill gran Miquel Cabané Pujadas i dona les legítimes a la resta de fills i filles: als nois, 150 lliures i una caixa de roba blanca; a les noies, 200 lliures, que han de cobrar quan es casin i una còmoda regular amb robes corresponents al seu estat. La filla gran, M. Àngela, no té llegítima perquè ja havia rebut el dot abans de morir el seu pare. Entre les prescripcions testamentàries n'hi ha una de curiosa. Llega 1 lliure i 2 sous (2,73 pessetes) per

A l'esquerra, document en català, signat pel notari Joan Bta. Maymó, en el qual aquest afirma haver rebut el testament d'Agustí Cabané i Canet en un sobre lacrat per ser obert després de la seva mort. La signatura del testador fa pensar que sabia poc d'escriure.

A la dreta, primer pàgina del testament de donació de Francesca Cabané Pujadas, per després de la seva mort, de tots els seus béns a la mare i fill Catalina Oms i Josep Sagués i Oms. Llegim a la penúltima línia i a la pàgina següent (no reproduïda aquí): "... Que deseando dejar asegurados como remuneración á los madre e hijo Catalina Oms i Garriga y José Sagués y Oms los servicios que hace años le vienen prestando..." La donació, per tant, és un premi als treballs prestats

socórrer les famílies dels que moriren a la guerra de la Independència, segons havia estipulat el Govern.

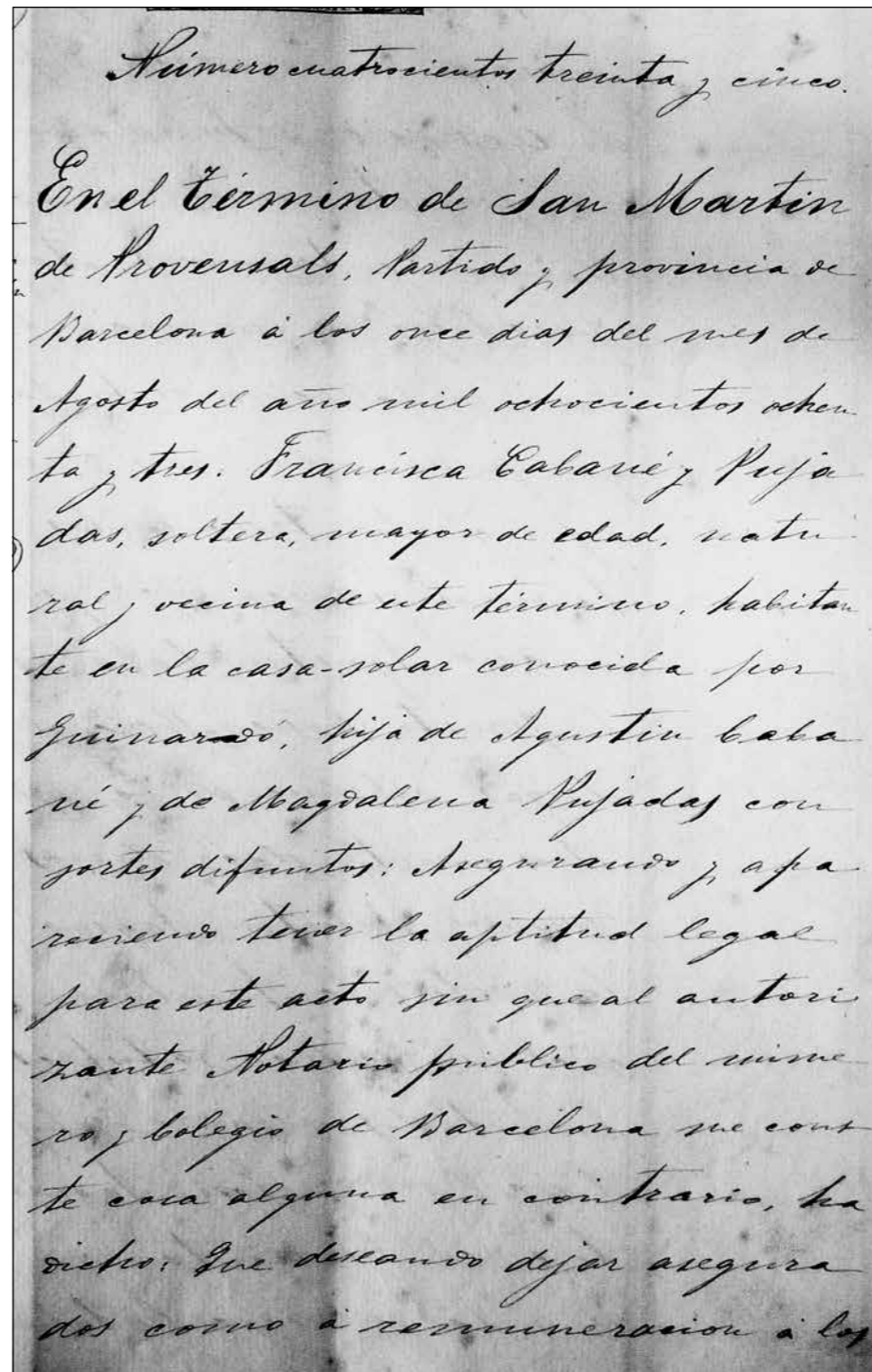
En cas de morir l'hereu sense fills, la propietat passava al següent fill per ordre d'edat i preferint els homes a les dones. Per aquest camí, cap a 1872 el mas Guinardó va acabar a les mans del quart fill, Agustí Cabané Pujadas (1801-1882) que és qui va regularitzar la situació legal de la propietat, com hem vist al paràgraf anterior. Algunes obres registrades a la memòria arqueològica abans esmentada es dugueren a terme durant aquest etapa: la construcció de la caixa d'escala en un nou cos afegit exteriorment a la nau central i l'ampliació del mas per la banda de tramuntana, construint-se un pis sobre el soterrani, un pis a

nivell des de la planta baixa del mas. Aquests anys plens de dinamisme del segle XVIII contrasten amb diversos fets violents succeïts al mas Guinardó.

El dia 1 de setembre de 1857 un home es presentà a la masia i es dirigí a Agustí Cabané demanant menjar degut a què es trobava sense feina. Quan els pagesos l'asseguren a taula per compartir el dinar, el visitant tragué un punyal i els obligà a estirar-se de bocaterrosa. En aquell moment entraren al mas uns altres malfactors. Tancaren els membres de la família Cabané en el soterrani mentre ells es dedicaven a espoliar la masia. Buscaven monedes d'or i no en trobaven enlloc. Per forçar la situació, tragueren del soterrani a Teresa Cabané Pujades, una dona ja velleja, ame-

naçant-la perquè els entregués l'or. La velleja els va dir i repetir que no tenien or i els lladres, per forçar-la, la posaren sobre el foc sense aconseguir cap resultat. Els malfactors abandonaren la masia emportant-se un botí escarrassit. Teresa Cabané, però, va morir el 24 de setembre degut a les ferides sofertes durant l'interrogatori sobre el foc. Aquests fets del mas Guinardó indignaren tota la gent del voltant. Pocs dies després detingueren els lladres, els quals foren sotmesos a Consell de Guerra el dia 5 d'octubre i penjats dos dies després.

La memòria d'aquest esdeveniment es mantingué ben viva a Sant Martí de Provençals i als pobles del voltant. La revista *Arch de Sant Martí* ho recordava el setembre de 1886, en motiu de la col·locació de

la primera pedra del Foment Martinenc al carrer Rogent (abans carrer del Bogatell). Val la pena transcriure un fragment d'aquesta nota periodística: "La festa del diumenge'ns evocà un record dolorós. Precisament en aquell mateix lloch ahont s'incaurava una obra de progrés com l'edifici que projecta la societat que tant ha fet pel desenrotll material y moral de Sant Martí, l'any 1858 [per error situa els fets un any més tard] hi tingué lloch una reunió de caràcter ben diferent. Una fúnebre processó se dirigí en forma consemblant al allavors sinistre lloch, ahont s'alsava, no un pabelló, sino un cadafalch, en lo que havia d'ésser ajusticiat En Barrabassa, per un horrorós crim que's perpetrà en el mas Guinardó.

Aquell acte deixà fonda impressió en los ànims dels que 'l presenciaren, y de segur que hi hagué alguns concurrents que, com nosaltres, recordarentlo y'l compararen ab lo de diumenge, contribuint no poch á la grandiositat del darrer espectacle, la consideració de que éll representa un gran pás caminat en la via del progrés, en la població de Sant Martí". (10)

Els fets delictius al voltant del mas Guinardó no es varen acabar aquí. Una nota publicada el 20 de juliol de 1884, a la mateixa revista *Arch de Sant Martí*, parla d'uns altres atacs soferts per aquesta masia. La nota diu: "L'últim diumenge a la tarda, una mà criminal calà foc a dos palls de l'antiga casa de pagès coneguda per lo Guinardó; dos més ne quedaren lliu-

res de tan destructor element lo qual -no prou satisfet algun "protector" d'aquella desgraciada masia- a l'ésser a la nit los ho donà igual fi que a sos companys. ¡Pobre Guinardó! Recordem lo terrible assessorat de que fou víctima ja fa temps aquella desgraciada casa i los diferents robos que ha sofert per espai de pocs anys. Sembla que algú, envejós de la importància històrica que per nostra població té aquell lloc, vulgui donar fi a sa glòria fent que l'abandonin sos habitants." Aquest retall posa de relleu una nova preocupació: que els actes vandàlics busquen fer fora de les masies els seus habitants. En la mateixa direcció va actuar la plaga de la fil·loxera que va matar les vinyes del Guinardó i de la torre dels Pardals a partir de 1884.

Agustí Cabané Pujadas va morir solter el 6 de novembre de 1882. La propietat, seguint les indicacions testamentàries del seu

Agustí Cabané Pujadas va morir el 6 de novembre de 1882. La propietat va passar a la seva germana Francesca

pare, va passar a la seva germana Francesca Cabané Pujadas, també soltera, última representant dels Cabané Pujadas. Hi havia, però, una branca familiar Cabané que s'expandia. La germana gran, M. Àngels, es va casar amb un pagès de nom Sagués (no tenim més dades) i tingueren diversos fills: Bonaventura, Teresa, Agustí Sagués i Cabané, entre d'altres. Al seu torn, quan aquest es casaren, tingueren nova descendència que ja no portaven el cognom Cabané. L'Agustí Sagués i Cabané era pagès i va treballar amb el seu oncle Agustí Cabané Pujadas, el propietari, les terres del mas Guinardó. L'Agustí Sagués es va casar amb Catalina Oms. Aquesta dona va cuidar l'anciana Francesca Cabané Pujadas fins que va morir. El matrimoni Sagués Oms, doncs, van jugar un paper important quan els Cabané, solters, ja estaven al final dels seus dies. Aquest lligams familiars i assistencials tingueren la seva recompensa com veurem en el proper apartat.

Nous propietaris

El dia 20 d'agost de 1883, Francesca Cabané Pujadas va fer donació del mas Guinardó, per després de la seva mort, a Catalina Oms i Garriga i al seu fill Josep Sagués i Oms (11). Al mateix temps, imposà als donataris una sèrie d'obligacions: pagar deutes i donar als nets de la seva germana M. Àngela unes determinades quantitats. Tots ells portaven en els seus cognoms (primer o segon) la denominació Sagués: Sagués Oms, Sagués Campi, Magrans Sagués i Saladrigas Sagués (12).

Salvador Riera Giralt i la seva esposa Cecília Estapé Maynou, acompanyats per dos nets

FONS FAMILIA GUI CASANOVA

El document de donació precisa els béns immobles que pertanyien al mas Guinardó:

- 1.- Una casa de camp número 11 enclavada en un terreny de 9 mujades (Sant Martí de Provençals);
- 2.- Una peça de terra campa, abans plantada de vinya de 5 mujades (Sant Martí de Provençals);
- 3.- Una peça de terra plantada de garrofers de 4 mujades, 14 mundines (Sant Andreu de Palomar, paratge anomenat La Muntanya);
- 4.- Una peça de secà d'1 mujada (Sant Andreu de Palomar, paratge Les Oliveres).

Tots aquests terrenys estaven propers entre si encara que no d'una manera contínua. Les dues primeres peces estaven perfectament documentades i registrades, ja que procedien de la compra feta per Segimon Milans a nom de Joan Cabané, com hem explicat més amunt. No succeïa el mateix amb les altres dues peces de terra per no tenir la família Cabané cap títol de propietat degudament inscrit, per la qual cosa es va haver de presentar un expedient possessori en el Jutjat municipal de Sant Andreu que es va resoldre favorablement el 30 de gener de 1894. Aquestes dues peces de terra, les més antigues, havien passat de generació en generació sense omplir cap mena de paper. Per això es va haver de demostrar la continuïtat del seu ús per part dels Cabané.

Francesca Cabané i Pujadas va morir el 23 de juliol de 1885. En aquell moment, doncs, es posava en marxa el rellotge successor. Calia buscar un comprador el més aviat possible per fer front als deutes i obli-

gacions pendents. El trobaren en la persona de Salvador Riera i Giralt, propietari de Sant Martí de Provençals. La finca deixaria de ser una explotació rural per convertir-se en un negoci urbà.

Catalina Oms i el seu fill Josep Sagués vengueren el mas Guinardó a Salvador Riera el 18 de juny de 1894 (13). De les quatre peces de terra que tenia la finca (com hem vist a l'apartat anterior), Riera només va comprar les tres primeres.

Respecte a la primera peça de 9 mujades, on esta enclavada la masia, l'escriptura diu: "Se tiene la descrita hacienda por los herederos del Ilustrísimo Señor Don Manuel de Sentmenat y de Lanuza al censo de 20 libras barcelonesas, equivalentes á 53 pesetas 33 céntimos, pagadero anual-

Catalina Oms i el seu fill Josep Sagués vengueren el mas Guinardó a Salvador Riera el 18 de juny de 1894

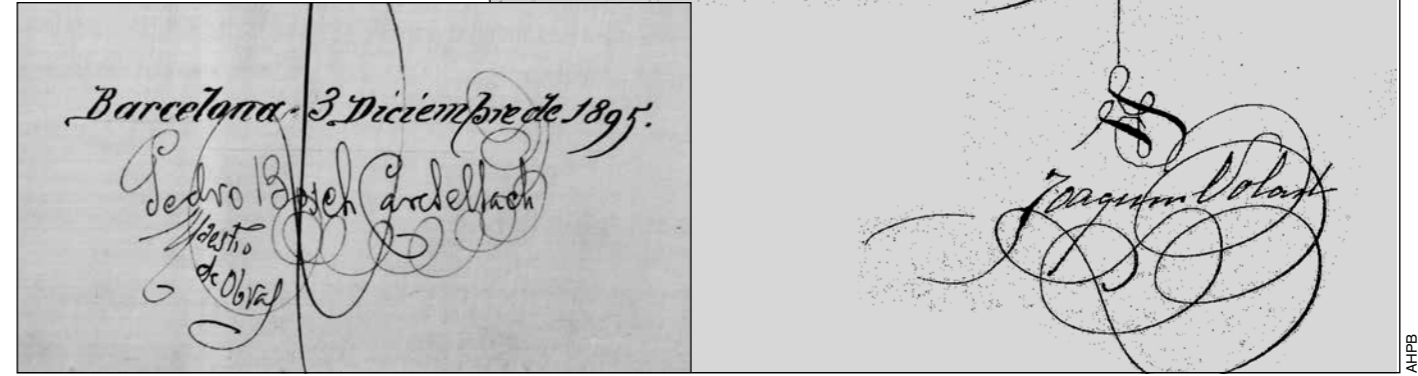
mente por mitad en el dia de Navidad y de San Miguel del mes de Septiembre, siendo su capital al tres por ciento 1.765 pesetas 66 centimos. Dicho Ilustre Señor de Sentmenat lo tenia en cuanto a tres mojudas... por la Sacristía del Monasterio de San Pedro de las Puellas de esta Ciudad, bajo su dominio y alodio al censo de 2 libras 14 sueldos, iguales á 7 pesetas 20 céntimos, pagadero anualmente el dia 8 de febrero, siendo su capital al tres por ciento 240 pesetas. Pero este censo y dominio como comprendido en las leyes de desamorti-

zación fueron totalmente redimidos por el M. E. Señor D. Francisco Melero Ximeno, Juez de primera Instancia del distrito de la Universidad de esta Ciudad, en nombre de la Nación, mediante escritura otorgada á favor de dichos madre e hijo Oms y Sagé ante el notario D. Jaime Alegret á los treinta de noviembre de 1889". Aquest retall literal de l'escriptura repeteix coses que ja sabem i que encara es mantenen, però amb una novetat: el cens de la Sagristia de Sant Pere de les Puellas ja ha estat redimit fruit del procés de desamortització dut a terme en diverses etapes al llarg del segle XIX. La segona peça de terra comprada per Riera és la vinya de 5 mujades. Aquestes dues peces de terra estan hipotecades per fer front a dos préstecs, un de 10.000 pessetes i un altre de 2.310 pessetes. La cancel·lació d'ambdues hipoteques anirà a càrrec del comprador senyor Riera.

La tercera peça de terra, inclosa en la venda, era el garroferar, d'una extensió de 4 mujades i 14 mundines. Aquest terreny estava afectat per un cens de 29 pessetes a pagar anualment al marquès d'Arbúcies. La quarta peça que formava part del mas Guinardó se la van quedar uns parents de Francesca Cabané Pujadas i no va arribar a les mans de Salvador Riera. Segons un pacte inclòs en l'escriptura, Riera reconeix textualment: "Seran propios de los madre e hijo vendedores y por consiguiente podrán recoger en las épocas oportunas todos los frutos de las fincas vendidas correspondientes á la cosecha corriente". La finca, per tant, va tenir activitat agrícola fins al darrer moment.

El preu de la venda pujava a la xifra de

45.000 pessetes, que es repartien de la següent manera: per la peça primera, 20.000 pessetes; per la peça segona, 15.000 pessetes; per la peça tercera, 10.000 pessetes. D'aquesta quantitat els venedors afirmen que havien rebut com a paga i senyal el dia 11 de gener de 1894 la quantitat de 750 pessetes. Riera es reserva del preu la quantitat de 12.310 pessetes per pagar els deutes més amunt esmentats. En el moment de signar l'escriptura, el comprador fa entrega de 9.250 pessetes i la resta del preu, 22.690

Signatura de Pere Bosch Cardellach. A la dreta les de Josep Sagués, Joan Iglesias, Salvador Riera i Joaquim Volart

pessetes, el farà efectiu al llarg del mes d'abril de 1895, sense abonar interessos.

Per deixar la finca sense cap mena de càrrega, Salvador Riera va redimir el domini i els censos que sobre la propietat tenia la família Sentmenat. El 4 de desembre de 1895 es va signar la redempció i absolució del cens de 20 lliures (equivalents a 53,33 pessetes). A l'acte hi varen assistir, d'una part, Lluïsa de Sentmenat i de Gallart i el seu fill Carles de Sentmenat i Sentmenat i, de l'altra, el nou propietari del mas, Salvador Riera. El preu de la redempció va pujar a la xifra de 5.500 pessetes (14).

Urbanització del mas Guinardó

Uns mesos abans de la redempció de censos, Salvador Riera va començar a moure les peces del procés per urbanitzar una part de les terres que havia comprat: tan sols entrava en el projecte la peça de 9 mujades que envoltava el mas, deixant fora la vinya i el garroferar que a començaments del segle XX vendrà a l'Ajuntament per fer-hi el Parc del Guinardó. El 22 de juliol de 1895, Riera va presentar a l'Ajuntament de Sant Martí de Provençals la memòria descriptiva i el plànol de carrers i parcel·les de la urbanització: quasi 240 parcel·les distribuïdes en 17 carrers. El plànol era obra del mestre d'obres Pere Bosch i Cardellach.

El que millor sintetitza les intencions del promotor és el text de la memòria. D'entrada, fa una disquisició sobre el major valor de la riquesa urbana sobre la rural, ja que és a les ciutats on creix la indústria i el comerç. A partir d'aquest principi, escriu: "La población siempre creciente de

la Ciudad de Barcelona, obliga de continuo a sus pueblos comarcanos é inmediatos que vayan reduciendo la riqueza agrícola de sus respectivos términos municipales, para dar mayor desarrollo á la riqueza urbana; y es de aquí que la propiedad ó finca denominada de tiempo inmemorial con el nombre de **Guinardó**, haya venido á considerarse como obligada á cambiar su caracter ó condición natural primitiva, para ser destinada á fines ya industriales, ya comerciales, ya de recreo ó expansión".

A continuació, la memòria posa l'accent en dos arguments. Primer, que el projecte queda fora del pla de l'Eixample i, segon, que el territori és muntanyós, en una cota entre els 70 i els 100 metres sobre el

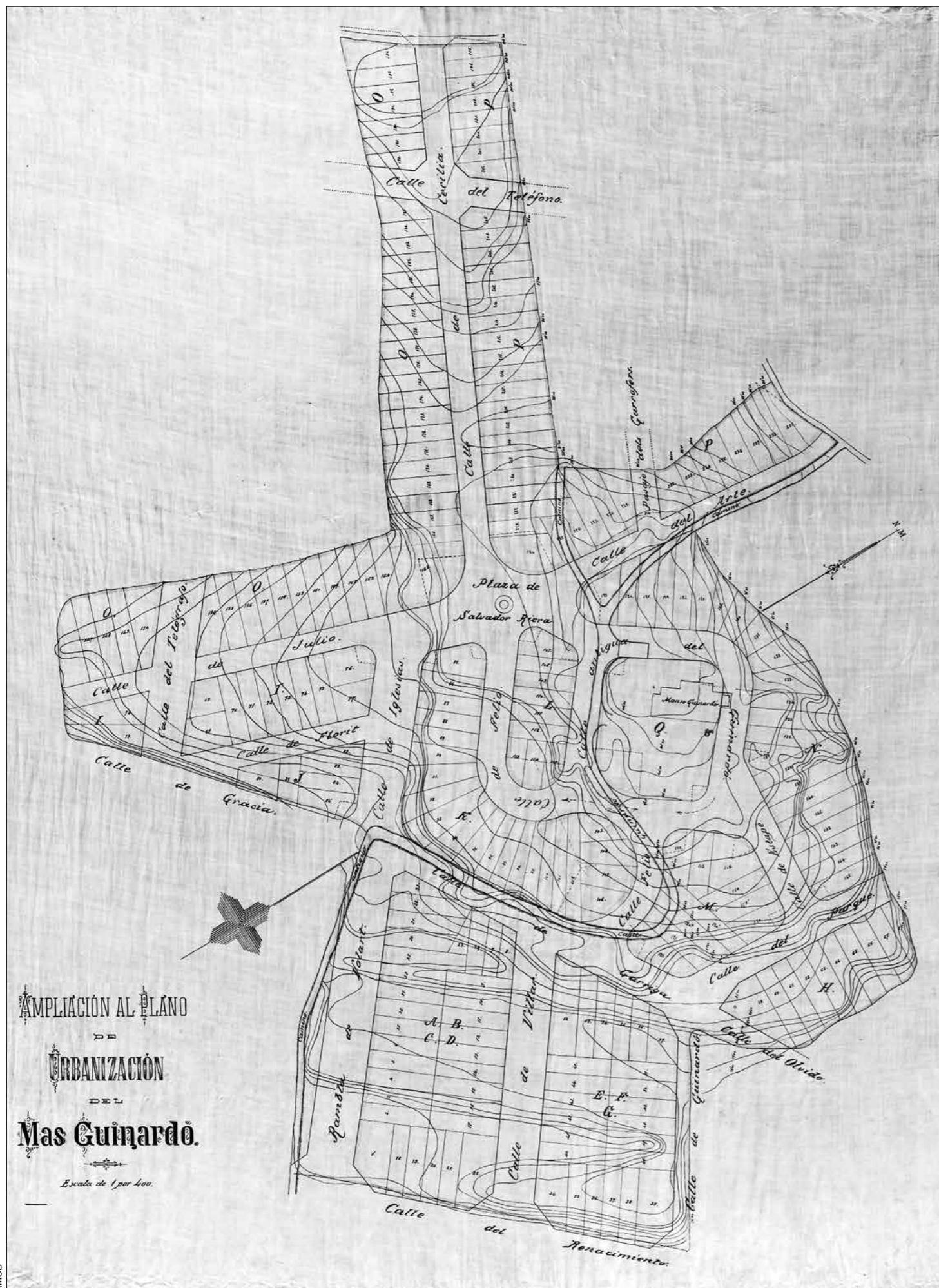
La plaça central de la barriada es retolaria amb el nom del Salvador Riera, decisió que s'ha mantingut fins avui

nivell del mar. Aquest dos fets justifiquen un model d'urbanització peculiar, amb carrers estrets (de 8 a 10 metres) i irregulars. La memòria considera una pretensió impossible buscar unes formes més regulars dels carrers ja que seria necessari remoure grans quantitats de terra amb uns costos exagerats i prohibitius. Per altra banda, la irregularitat es considera una virtut tractant-se d'una urbanització pensada per a l'esplai: "Dotada la finca de que se trata de una pequeña meseta central, precisamente en el punto de mayor altura de nivel, se irradia el terreno formando suaves pen-

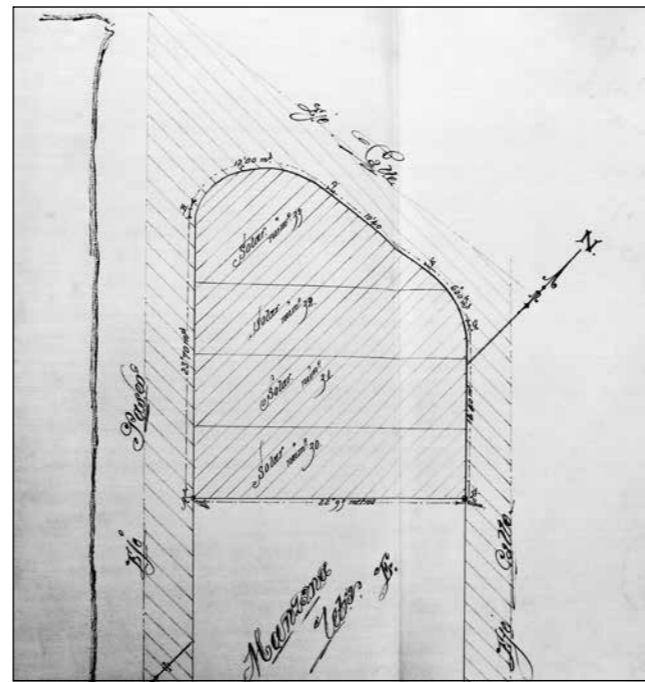
dientes en dirección Sud, Este y Oeste, asi como en el sentido Norte con rápidos declives; cuya forma topográfica dá á la localidad tantas veces ya mentada, horizontes variados, perspectivas embelezadoras, panoramas indefinidos y bellos, con aires saneados y puros, cual exige la higiene, salubridad, comodidad y bienestar de los tiempos modernos. Se ha creído al objeto de que la urbanización que se proyecta pueda utilizarse como á sitio de recreo y esparcimiento, la formación de una plaza en medio de la cual se ha proyectado asi mismo levantar ó erigir una fuente destinada al vecindario."

El projecte preveia la desaparició del vell edifici de la masia. De totes maneres, per recordar el seu gloriós passat, es proposa que el carrer que rodeja el terreny que abans ocupava la casa rebí el nom d'Antic del Guinardó. Al plànol, la resta de carrers, en comptes de donar-los un nom, se'ls enumera del 1 al 17. Només la plaça central de la barriada es retolaria amb el nom i cognom del promotor, Salvador Riera, decisió que s'ha mantingut inalterable fins a l'actualitat. La Memòria ho justifica d'aquesta manera: "... la plaza antes referida, se ha creído conveniente designarla con el nombre de su actual propietario Salvador Riera, a fin también de perpetuar el nombre de una persona, que en aras del esparcimiento y solaz de sus conciudadanos, cede al dominio público el terreno que la misma abarca y la fuente levantada en su centro destinada á satisfacer una de las primeras y mas importantes necesidades de la vida humana."

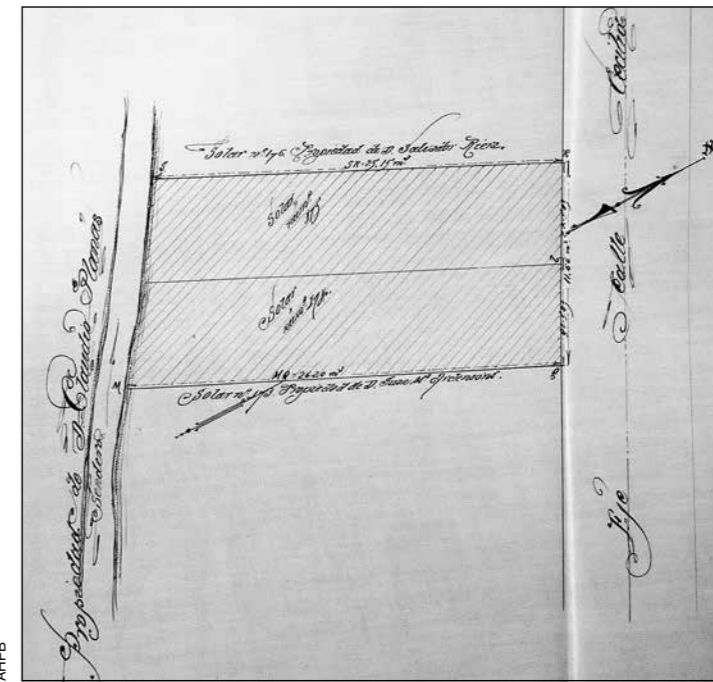
Rebuda aquesta documentació, l'Ajun-

Plànol de la modificació de la urbanització del mas Guinardó, aprovada el 19 de febrer de 1897

A l'esquerra, plànol de les quatre primeres parcel·les venudes de l'urbanització del mas Guinardó el 18 de desembre de 1895. Els carrers encara no tenen noms. A la dreta, dues parcel·les venudes el dia 1 de juliol de 1896

tament, a finals d'agost de 1895, va posar el plànol a informació pública durant trenta dies per recollir les possibles reclamacions de terceres persones afectades. Només els propietaris del mas Viladomat, la finca veïna situada al sud dels terrenys urbanitzables, presentaren un escrit on posaven condicions: "Examinados por los recurrentes la instancia y plano producido por el solicitante D. Salvador Riera, así como constituidos con persona facultativa sobre el terreno respecto del cual se pretenden obtener la expresada autorización, nada tienen que oponer a ella, siempre que por virtud de la misma no se altere ni modifique en lo más mínimo, ni sufra perjuicio la propiedad de los recurrentes en lo que se refiere al desague de las aguas que vierten por las expresadas heredades en el lindero señalado con las letras A, B, C y D, pues como se desprenda que dicha parte ha de ser urbanizada puede, al llevarse á cabo la edificación, alterarse el desnivel del terreno y por tanto afluir las aguas del manso Guinardó á la propiedad de los exponentes, con lo cual á la vez que se alteraría el actual orden de cosas, sufriría perjuicio la finca de la herencia que representamos."

El problema del desguàs d'aigües residuals no era un tema menor. Fins aquell moment, quan el mas Guinardó només era una finca rural, els petits torrents recollien les aigües de les pluges. Els interpellants es preguntaven a on anirien a parar les aigües de la urbanització, ja que en el seu viatge de baixada en direcció a la carretera d'Horta havien de creuar primer la seva finca. La qüestió del clavegueram va ser un motiu de preocupació durant molt temps.

L'arquitecte municipal de Sant Martí de Provençals, Francesc del Villar i Carmona,

a finals d'octubre del mateix any, redactà un informe dirigit a l'alcalde recomanant l'aprovació de la urbanització si es complien les set condicions següents:

- 1^a. Deberá sujetarse á las líneas aprobadas y que obran en el expediente.
- 2^a. Deberá replantear debidamente y con la mayor exactitud las alineaciones antes de proceder á la venta de parcelas á los particulares.
- 3^a. De ningún modo cambiará las condiciones de desagué actuales y si por cau-

A inicis de 1896, Salvador Riera presentà una proposta de noms de carrer per facilitar la inscripció al Registre

sa de las edificaciones fuera necesario conducir las aguas por conducto cerrado este se construirá en condiciones tales que no perjudique á los predios sirvientes vecinos y que queden estos en las mismas que hoy tienen.

- 4^a. Se estableceran las rasantes de una manera cómoda y en condiciones de desnivel a propósito para la locomoción rodada.
- 5^a. Para realizar las construcciones ó edificios que se proyecta se sujetaran a las ordenanzas vigentes.
- 6^a. Quedan de propiedad absoluta del Ayuntamiento la superficie vial de la urbanización pedida.
- 7^a. Este permiso no prejuzga derecho alguno para reclamar por parte del propietario Sr. Riera ó sus sucesores contra el establecimiento de Cementerio cuya tramitación está en curso, por razones de la distancia del predio Guinardó á la

Necrópolis en Proyecto."

Algunes d'aquestes condicions eren habituals en la tramitació de permisos, com per exemple el tema de les alineacions i de les rasants. Però n'hi ha de particulars, com la tercera, que fa referència als desguassos d'aigües, fent-se ressò de la instància dels propietaris del mas Viladomat; o la setena, ben curiosa, que parla encara del cementiri projectat a poca distància del mas Guinardó i que al cap de poc temps seria desestimada.

Després de tres mesos i pocs dies de tràmits, el 6 de novembre de 1895 l'Ajuntament de Sant Martí va donar llum verda a la urbanització del mas Guinardó. Tots els objectius s'havien aconseguit amb gran diligència.

A començaments de 1896, Salvador Riera presentà una proposta per donar noms als carrers, per facilitar la inscripció al Registre de la Propietat dels solars en què s'havia dividit la finca. Segons l'escrit, el llistat de noms és el següent, acompanyat de l'anterior nomenclatura numèrica:

Calle nº 1	Rambla Volart
Calle nº 2	Calle de Florit
Calle nº 3	Calle de Julio
Calle nº 4	Calle de Iglesias
Calle nº 5	Calle de Cecilia
Calle nº 6	Calle de Felio
Calle nº 7	Calle de S. Antonio
Calle nº 8	Calle de Estapé
Calle nº 9	Calle del Parque
Calle nº 10	Calle de S. Idefonso
Calle nº 11	Calle de S. Francisco
Calle nº 12	Calle de Villar
Calle nº 13	Calle de María
Calle nº 14	Calle de Garriga
Calle nº 15 y 16	Calle Antigua del Guinardó
Calle nº 17,	Plaza de Salvador Riera

A finals de febrer del mateix any

L'Ajuntament va comunicar que acceptava els noms proposats, a excepció del número 7, Sant Antoni que passà a dir-se Art i el número 11, Sant Francesc, que s'anomenaria Primavera, canvis obligats pel fet de repetir altres noms de carrers de Sant Martí de Provençals.

Aquest és el primer nomenclàtor de vies urbanes del Guinardó. Una bona part d'ells, amb modificacions del seu traçat, han arribat fins als nostres dies. Val la pena

La rambla Volart, el carrer major de la barriada es va dedicar al notari Joaquim Volart Pou en agraïment pels seus treballs

fer alguns comentaris. En primer lloc, trobem el nom de diverses persones relacionades amb el promotor de la urbanització. A part del seu propi nom, Salvador Riera, hi trobem els de la seva muller, Cecília, per una banda (actual carrer la Bisbal) i Estapé, per l'altra (avui desaparegut). El carrer Felio o Feliu fa referència a Feliu Casanova, casat amb la filla gran del promotor, Maria Riera i Estapé. L'altre gendre, Valentí Gui, casat amb Francisca Riera i Estapé, renuncià expressament a patrocinar cap carrer.

El més destacat d'aquest primer nomenclàtor és el fet de dedicar tres carrers a tres de les persones que van ajudar Riera a tirar endavant el seu projecte. En primer lloc, la rambla Volart, el carrer major de la urbanització, dedicat al notari Joaquim Volart i Pou, home que jugà un paper decisiu en totes les compres i vendes realitzades durant els primers anys al barri. En segon lloc, el carrer Villar, en agraïment a l'arquitecte municipal de Sant Martí de Provençals, Francesc de P. del Villar i Carmona, que facilità els tràmits urbanístics. I per últim, va dedicar a Joan Iglesias, passant del notari Volart, la part més alta de la rambla Volart, nom que es va perdre més endavant per unificar tot el trajecte a favor del nom del notari Volart. Aquests homenatges en forma de rètol vial permeten imaginar el teixit d'influències que acompanyaven el procés urbanitzador en un món desproveït de clares normes i reglaments.

Els primers solars es varen vendre el 18 de desembre de 1895, pocs dies després de la redempció de censos a la família Sentmenat que ja he comentat. Els compra-

dors, Àngela Pallerols Biosca i el seu marit Francesc Sañé (de 45 anys, taverner), van adquirir, d'una banda quatre solars (536,60 m²) i de l'altra dos solars (432,58 m²) situats a banda i banda del carrer major de la barriada, la rambla Volart. A partir d'aquest moment es va obrir una carrera sorprenentment ràpida de venda de solars de la urbanització del Guinardó.

Ampliació i modificació de la urbanització del Guinardó

Salvador Riera es va associar d'una manera informal amb altres compradors a l'hora d'urbanitzar sòl agrícola a la part de muntanya de Sant Martí de Provençals. Hi ha un altre nom que va jugar un paper de primera línia en aquest procés: Pere Borràs Suñol, propietari de Sant Martí, que durant anys va ser tinent d'alcalde de l'ajuntament martinenc i president de la Comissió 2a d'urbanisme i obres. Els lligams entre els dos promotors són evi-

Signatures de Salvador Riera i de Cecília Estapé

Signatures de Pere Vintró i de Pere Borràs

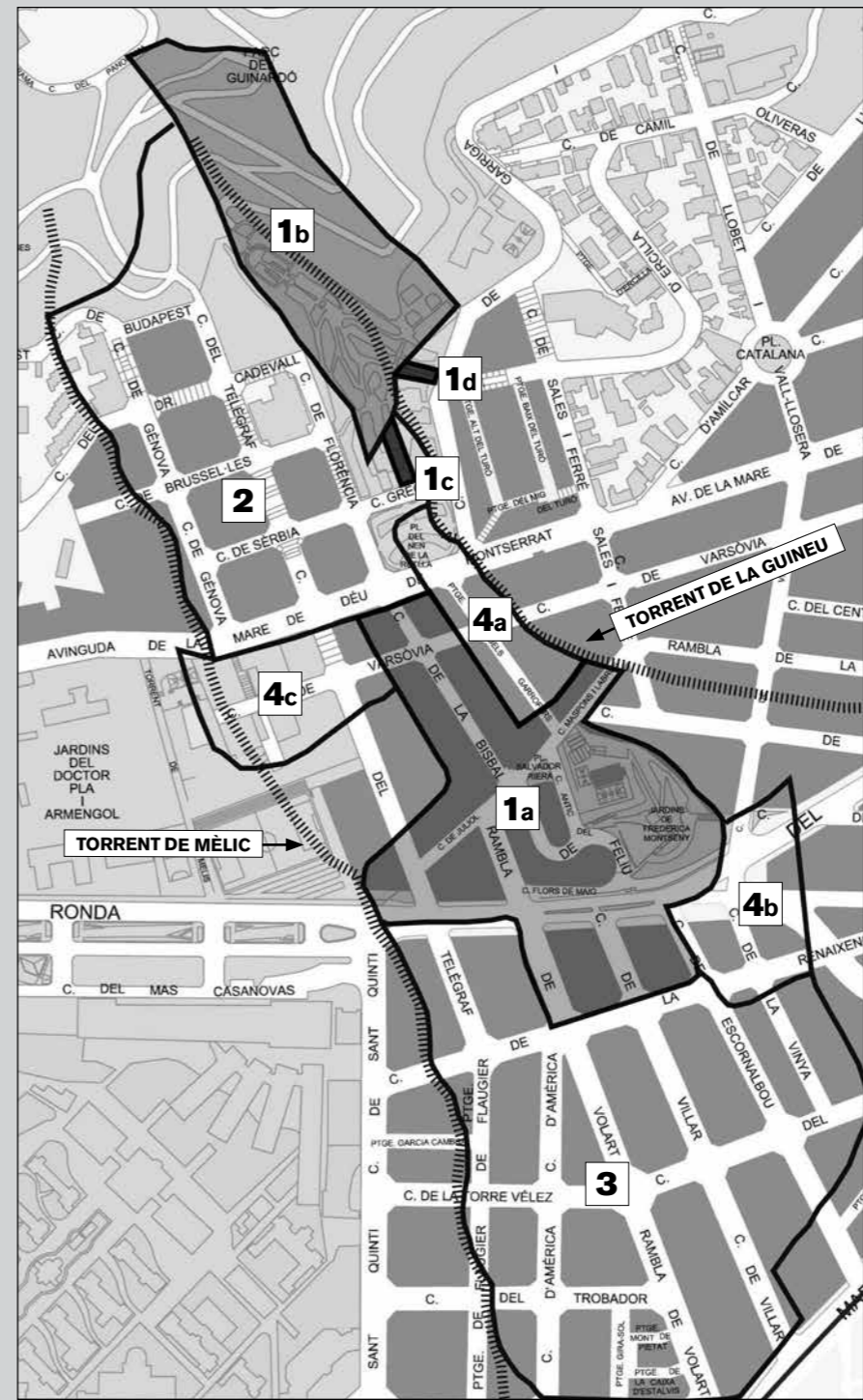
dents i estrets com veurem tot seguit.

Riera, animat per les previsions d'èxit de la urbanització del mas Guinardó, el 18 de març de 1896 va ampliar el territori urbanitzable comprant la finca de can Sors, d'una extensió de 10 mujades (48.986,50 m²) pel preu de 20.000 pessetes. Eren unes terres enfilades situades a l'entorn de l'actual Escola del Mar, edifici que modificat és la continuació de l'antiga masia de can Sors. El promotor no es va quedar aquí. Una mica menys d'un mes més tard, el 9 d'abril de 1896, va comprar la finca del mas Viladomat, d'una extensió de 26 mujades (127.309 m²) pel preu de 120.000 pessetes. En menys de dos anys, Salvador

Riera havia comprat unes 22 hectàrees de terreny pel preu total de 185.000 pessetes. Caldria afegir a la factura els costos notarials i registrals, així com la redempció de censos, als quals va haver de fer front el propietari. Les tres adquisicions formaven una propietat continua que anava des del carrer de Sant Antoni Maria Claret fins quasi el cim del turó de la Rovira.

Les dimensions excedien la capacitat del comprador. Per aquesta raó, el 8 d'abril de 1897, Riera va vendre la finca de can Sors a Pere Borràs Suñol, una meitat, i als germans Manuel i Pere Romani Torruella, l'altra meitat, de manera indistinta. En aquest cas, Riera no hi va fer negoci doncs vengué pel mateix preu que havia pagat: 20.000 pessetes. Però l'escriptura d'aquesta venda incorpora un pacte, segons el qual els nous propietaris "destinarán las descritas fincas á solares ó porciones de terreno para edificar", i faran les gestions necessàries per tal que l'Ajuntament de Sant Martí de Provençals "apruebe el oportuno plano general". També s'obliga a fer un carrer que sigui la continuació del carrer de Cecília (la Bisbal) amb la mateixa amplada, que permeti al senyor Riera accedir en carratge a les dues peces de terra de la seva propietat, la vinya i el garroferar que més endavant esdevindrien el parc del Guinardó.

Un temps abans de realitzar aquesta venda de can Sors, Riera ja va centrar el seu interès en els terrenys dels masos Guinardó i Viladomat. Els seus límits encaixaven entre si formant un tot, degut al fet d'haver format, en part, una mateixa propietat com hem vist a l'inici d'aquest article. Va encarregar de nou al mestre d'obres Pere Bosch un projecte d'urbanització dels terrenys de can Viladomat i la modificació del projecte del mas Guinardó encaixant-los entre si. La propietat Viladomat es va dividir en més de 400 parcel·les. El 14 d'abril de 1896, només cinc dies després de comprar Viladomat, Salvador Riera va presentar a l'Ajuntament de Sant Martí de Provençals el nou projecte conjunt. Les coses anaven de pressa. Després de seguir els tràmits municipals interns, a finals de juny del mateix any els plànols s'exposaren al públic durant seixanta dies. El dia 25 de setembre l'Ajuntament va certificar que no s'havia presentat cap reclamació en contra del projecte i el 17 de febrer de 1897 l'arquitecte municipal i la Comissió segona, en un escrit dirigit a l'alcalde, li donaren llum verda posant certes condicions, molt similars a les anteriors:

SALVADOR RIERA

18 juny 1894. Compra la finca mas Guinardó. Estava composta de tres peces de terra. La primera (1a) tenia una dimensió de 44.068,5 m². La segona i la tercera (1b) estaven cap a la muntanya: una vinya de 24.482,5 m² i un garroferar de 23.870 m² en el territori de Sant Andreu del Palomar (les altres dues estaven a Sant Martí de Provençals). El preu de les compres va ser: 20.000 pessetes per la primera peça; 15.000 per la segona i 10.000 per la tercera. Riera només va urbanitzar la primera peça de terra (1a). Les altres dues (1b) les va oferir el 1906 a l'Ajuntament per fer-hi el parc del Guinardó.

18 març 1896. Compra la finca de can Sors (2) d'una extensió de 48.986,50 m² per 20.000 pessetes.

9 abril 1896. Compra la propietat del mas Viladomat (3) d'una extensió de 127.309 m² pel preu de 120.000 pessetes.

8 abril 1897. Riera ven la finca de can Sors a Pere Borràs Suñol i als germans Manuel i Pere Romani Torruella pel mateix preu de la compra anterior, 20.000 pessetes.

27 setembre 1898. Compra dues parcel·les de can Sors (1c) de 592,32 m² per un preu de 1.385 pessetes.

13 juliol 1900. Compra un solar de 394 m² procedent de la torre dels Pardals (1d) per 1.250 pessetes.

Aquestes dues petites peces de terra serviren per donar accés al futur parc del Guinardó

PERE BORRÀS SUÑOL

23 març 1896. Compra dues peces de terra (4a i 4b) a Pere Vintró Sagristà. La primera mesurava 9.597,14 m² i la segona 10.441 m² pel preu total de 15.000 pessetes.

11 juny 1896. Compra a Francesc d'A. Planas Molins 12.241,24 m² (4c) que formaven part antigament de la finca de can Mèlic per 6.666,66 pessetes.

"La Comisión segunda que suscribe, visto el presente expediente y lo informado en el día de hoy por el Sr. Arquitecto Municipal, opina que V.M. podría de conformidad con aquel aprobar la modificación del proyecto de urbanización del manso Guinardó que este Ayuntamiento concedió en sesión de 6 de Noviembre de 1895 con arreglo a los planos que por duplicado se acompañaron con la citada instancia, así como aprobar las denominaciones dadas á las calles que integran dichos proyectos de modificación del manso Guinardó y urbanización del manso Viladomat y constan en los citados planos..." Entre les condicions a tenir en compte apareix

el tema del cementiri: "7ª. Este permiso de urbanización y modificación de otra, no prejuzga derecho alguno en favor del solicitante ó de sus derecho habientes, contra el establecimiento del Cementerio general de esta población cuya tramitación está en curso por razón de la distancia de los mansos Guinardó y Viladomat de los terrenos en que debe emplazarse la Necrópolis en proyecto de urbanización; condiciones que si por cualquier causa ó motivo que hoy haya pasado desapercibida ó no se haya podido preveer, fuere un obstáculo el día de mañana dichos proyectos de urbanización para el citado establecimiento de la Necrópolis, quedaran nulos y sin valor

alguno las aprobaciones de los repetidos proyectos sin que tengan derecho alguno por ello para reclamar los propietarios y sus derecho habientes".

Guinardó, Viladomat i Borràs

El Ple municipal de Sant Martí de Provençals, reunint en sessió ordinària celebrada el 19 de febrer de 1897, va aprovar definitivament els dos projectes, el de modificació del mas Guinardó i el d'urbanització del mas Viladomat. A la mateixa sessió, l'Ajuntament aprovà altres projectes urbanístics propers a les propietats de Salvador Riera, destacant per la seva importància el permís concedit a Pere Borràs per parcel·

lar i posar a la venda tres terrenys de la seva propietat fronterers amb els masos Guinardó i Viladomat, en resposta a la instància presentada el 20 de juny de 1896. Altra vegada trobem la coincidència entre els interessos de Salvador Riera i els de Pere Borràs. Potser val la pena que ens estenguem una mica en aquest tres terrenys d'en Borràs.

En primer lloc, Borràs va comprar el 23 de març de 1896 dues peces de terreny de la finca de can Vintró, veïna del mas Guinardó pel costat nord-est. La primera tenia una dimensió de 9.597,14 m², pels qual va pagar la xifra de 7.500 pessetes. La segona ocupava 10.441 m² per un preu igual a l'anterior, 7.500 pessetes. Tres mesos després, el dia 11 de juny de 1896, va comprar una tercera peça de terra que mesurava 12.241,24 m² per la quantitat de 6.666,66 pessetes. Aquest darrer solar quedava al sud-oest del mas Guinardó i formava part de la finca de can Mèlic (veure plànol de les urbanitzacions).

Can Mèlic havia sigut del domini directe d'un benefici de la parròquia de Sant Just i Pastor fins a la seva desamortització. L'Estat la va vendre a la primera meitat del segle XIX, en dues porcions separades, a dos compradors. D'una banda, a la família Planàs (la part que ocupa actualment el camp del Martinenc i el Centre Cívic) i de l'altra, a la família Planas, sense accent. No conec si els Planàs i els Planas tenien algun lligam familiar. Remontant-nos en la història del terreny, Francesc d'Assís Planas i Riera va comprar aquest espai que passà al seu fill, Ramon Planas i Baliarda (com a dot matrimonial i com a herència) per acabar finalment a les mans de Francesc d'Assís Planas i Molins, el net del primer i

el fill del segon. Va ser aquest darrer qui va vendre la propietat a Pere Borràs.

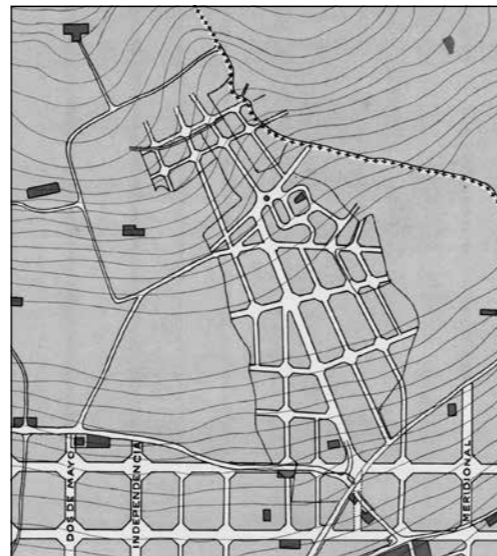
Fins aquí hem seguit les vicissituds d'uns propietaris que van comprar terrenys rurals, els van dividir en parcel·les per edificar i van obtenir els permisos necessaris de l'Ajuntament de Sant Martí de Provençals entre finals de 1895 i començaments de 1897. En total, entre en Riera i en Borràs, es varen comprar 203.457 metres², per un preu total de 161.666 pessetes, i es posaren a la venda 791 solars per edificar. Era una oferta important als afores de Barcelo-

Entre en Riera i en Borràs es varen comprar 203.457 metres², per un preu total de 161.666 pessetes

na, per a un públic delerós de tenir una caseta enmig d'un entorn natural i saludable. La idea de la ciutat-jardí cada dia tenia més seguidors. Aquesta era la oferta. Quina va ser la resposta de la demanda?

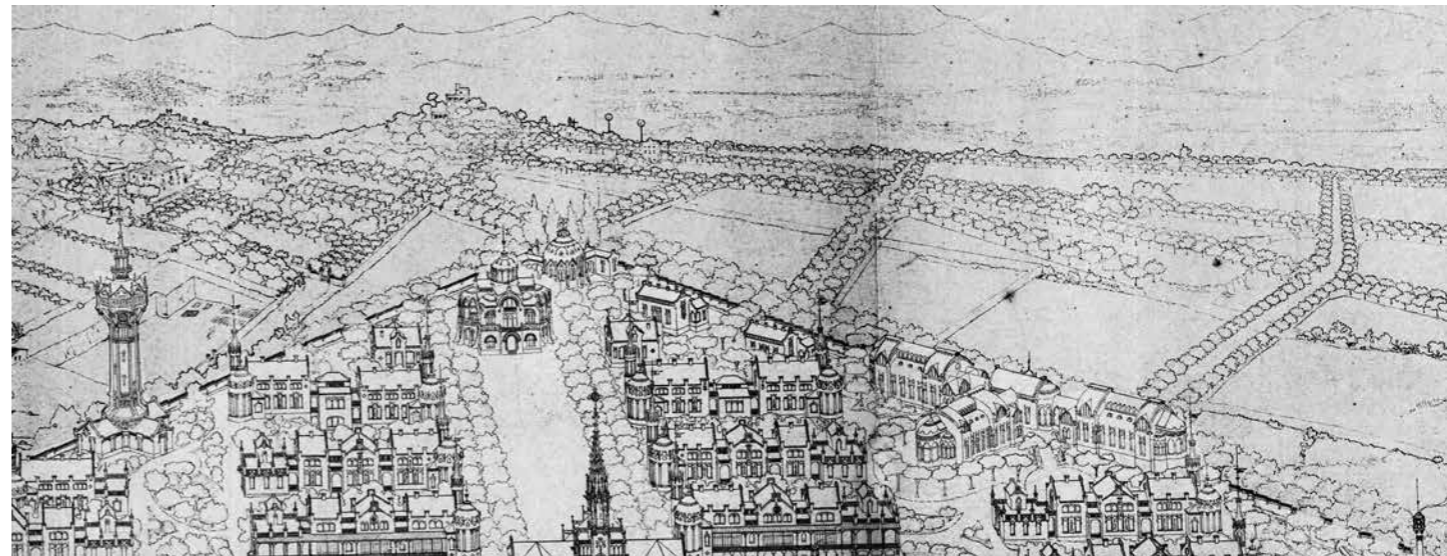
La venda de solars

El notari Joaquim Volart Pou va redactar les escriptures de les vendes de solars edificables al Guinardó. Investigant en els seus llibres de protocols, he pogut trobar la llista completa (o poc n'hi falta) dels primers compradors de terrenys entre 1896 i 1897 (15). Pel que fa al mas Guinardó, el moment àlgid de vendes va ser el març de 1896 (un cop modificat el projecte del mas Guinardó i aprovat el del mas Viladomat) amb un total de 52 solars venuts en un sol mes. A finals de 1897 s'havien venut 187 solars sobre un total de 239 solars, és a dir,

1903: els carrers del Guinardó i Viladomat en un plànol municipal de Barcelona

s'havia venut el 78% de tota la urbanització del mas Guinardó. En poc més de dos anys (els primers solars es varen vendre el desembre de 1895, com ja he dit més amunt) el promotor va vendre quasi 29.000 m², el 65% del total de l'espai disponible, que arribaria al 78% esmentat si hi sumem els carrers i l'illa de terreny que ocupava la masia, que no va sortir a la venda. La suma de totes aquestes vendes va pujar a la quantitat de 99.117,96 pessetes. Si tenim en compte que Riera va pagar 20.000 pessetes per les terres que va urbanitzar (el garroferar i la vinya en van quedar fora) fet un simple càlcul podem concloure que va multiplicar per cinc el capital invertit. Deduïdes les despeses a les que va haver de fer front (les 5.000 pessetes de la redempció de censos a la família Sentmenat, els diners que va cobrar el mestre d'obres

Dibuix del projecte de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, de Domènech i Montaner, fet el 1903. Al fons, es poden veure els carrers del Guinardó (una mica idealitzats) i la masia que li dona nom al cim del turó. L'edifici ja té la forma de l'hotel

Pere Bosch per redactar el projecte, taxes, notaris, inscripcions registrals...) el negoci continua sent espectacular. En aquell temps, els carrers de les noves urbanitzacions no eren altra cosa que ratlles dibuixades sobre un paper que com a màxim es traduïen sobre el terreny en línies de calç. Pocs diners es gastaven en condicionar els solars que venien.

Les urbanitzacions que creixien al voltant del mas Guinardó van experimentar una acollida similar. Els tres terrenys de Pere Borràs Suñol es van dividir en 142 solars i en un any (del març a l'octubre de 1897) se'n vengueren 127, quasi un 90% del total. També al llarg de 1897, els promotors de l'altra finca veïna de can Sors, en Borràs i els germans Romani, vengueren 202 solars, del total de 250, és a dir, el 81%. En el cas del mas Viladomat la

venda de solars va ser més lenta, un 30% durant el 1897. Els compradors preferien els llocs alts, garantia de salut i bona vista. Viladomat, en canvi, estava a tocar de l'Eixample, el model urbanístic del qual volien fugir la gent de finals del segle XIX. L'Eixample de Cerdà, racional, higiènic, monòton, igualitari... La ciutat-jardí, vital, irregular, poètica, individual... El retorn a la vida mig rural, mig urbana, dels antics pobles del pla de Barcelona.

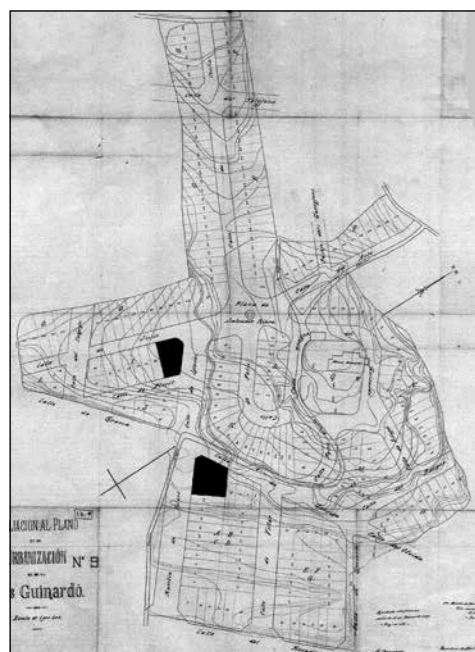
Els compradors van marxar cap els pobles i es trobaren de cop i volta formant part de la ciutat. Per un Reial Decret, Barcelona es va annexionar el 20 d'abril de 1897 Sants, les Corts, Sant Gervasi, Gràcia, Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals. Salvador Riera i Pere Borràs, dues persones molt influents a Sant Martí, deuen fer mans i mànigues per aconseguir

aprovar les seves urbanitzacions abans de l'agregació. Negociar amb un ajuntament ple de funcionaris i de polítics desconeguts no oferia les mateixes garanties, com pogueren comprovar uns anys més tard.

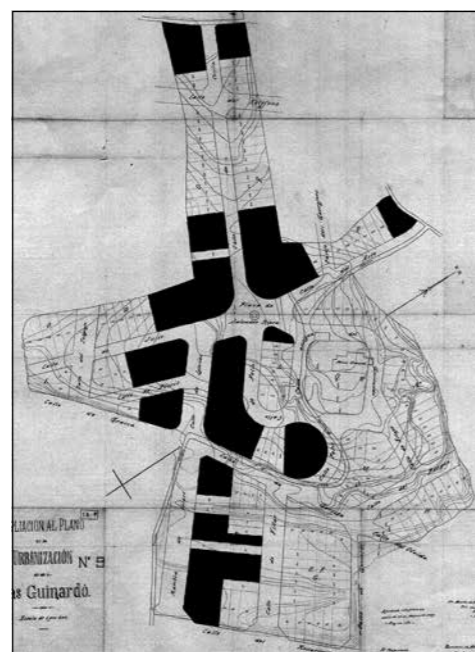
Les parcel·les no eren massa grans, entre 154 i 170 metres quadrats, amb una façana al voltant dels 6 metres, poc més o menys. Per aquest raó, era corrent comprar més d'un solar. En el cas del Guinardó, la mitjana va ser de 1,9 solars per cap: quasi una tercera part en va comprar un mentre que la resta en va comprar més d'un i, en un sol cas, la compra va ser de deu solars. A les urbanitzacions promogudes per Pere Borràs la mitjana de solars per comprador arriba als tres. Respecte als terrenys de can Viladomat la mitjana es situa als quinze solars per comprador, una xifra molt més alta, fet que demostra que aquesta darrera urbanització va seguir un procés diferent al de les anteriors. Els preus de compra són similars, entre 10 i 15 cèntims el pam (de 2,64 a 4 pessetes el m²), excepte en el cas de can Viladomat, una altra vegada, que són una mica més cars, entre els 15 i els 20 cèntims el pam (de 4 a 5 pessetes el m²).

Una dada que ofereixen els documents notariais són el sexe i les professions dels venedors i dels compradors. En el cas del mas Guinardó, la immensa majoria són homes: d'un total de 97 compradors només hi ha 17 dones i 12 matrimonis que compren per meitats indistintes. Les professions són variades. La principal són els jornalers (18 compradors) seguits pels qui es dediquen al comerç, botiguers i similars (17 compradors). La llista d'altres oficis és molt variada. Destaquen els fusters (7 compradors) i els forners (3 compradors). I altres oficis com gorrister, sabater, impressor, llauner, matalasser, serraller, carboner... Per últim, destaca la presència de sis compradors que es fan dir propietaris.

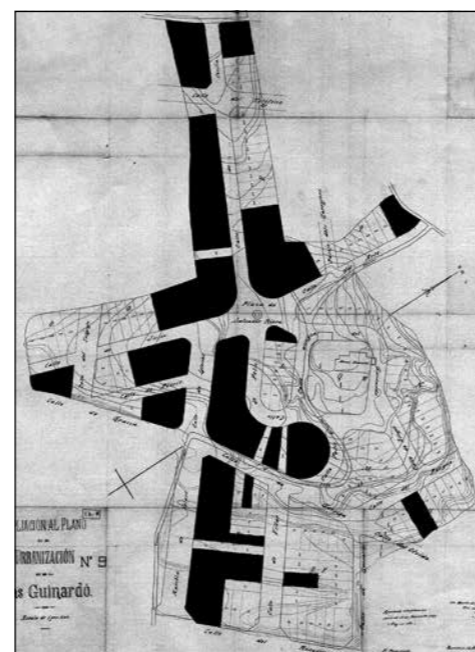
VENDA DE PARCEL·LES DE LA URBANITZACIÓ DEL MAS GUINARDÓ FINS A 31 DE DESEMBRE DE 1897

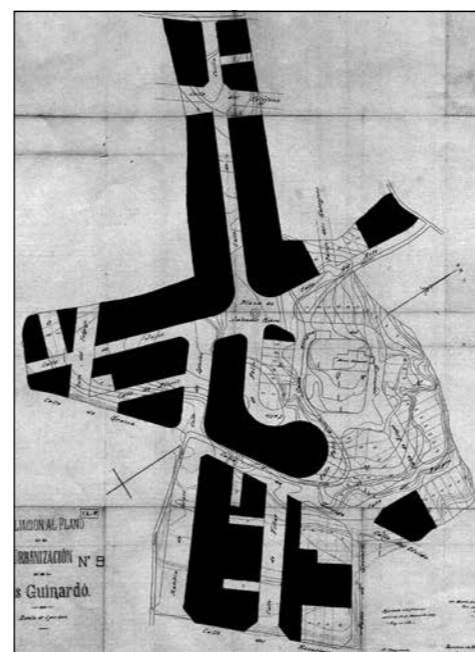
Solars venuts a desembre de 1895

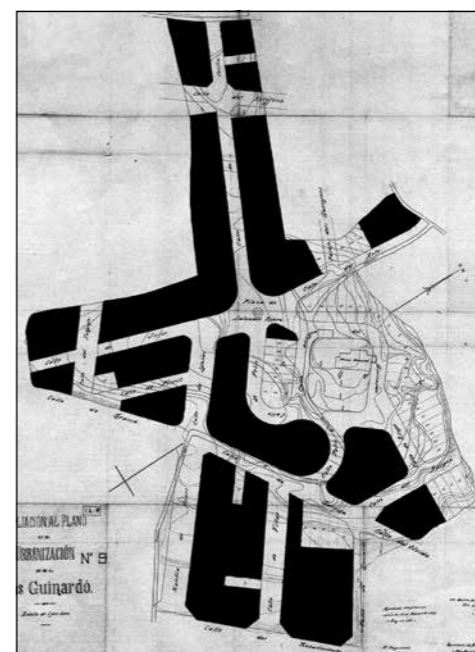
Solars venuts a juny de 1896

Solars venuts a desembre de 1896

Solars venuts a juny de 1897

Solars venuts a desembre de 1897

Aquesta llista d'oficis ens pot ajudar a qualificar la personalitat dels primers veïns del Guinardó. De tota manera, sota el nom de fuster o pintor s'hi apleguen realitats molt diferents, des de treballadors fins a patrons d'aquests rams, molt enfrontats entre si. La gent d'oficis que va pujar al Guinardó era més aviat del sector patronal. Aquest és el cas, per exemple, de Josep Pallejà Vendrell, pintor, que el 29 d'abril de 1897 va comprar amb un company tres parcel·les de la urbanització del mas Viladomat. Pallejà va jugar un paper molt important en les organitzacions patronals de Barcelona als inicis del segle XX, ocupant el càrrec de secretari de la Federació Patronal de Barcelona (16). El mateix Pallejà va ser el primer president de l'Associació de Propietaris del Guinardó i Entorns, amb seu al mas Guinardó, entitat constituïda el 8 de juliol de 1906.

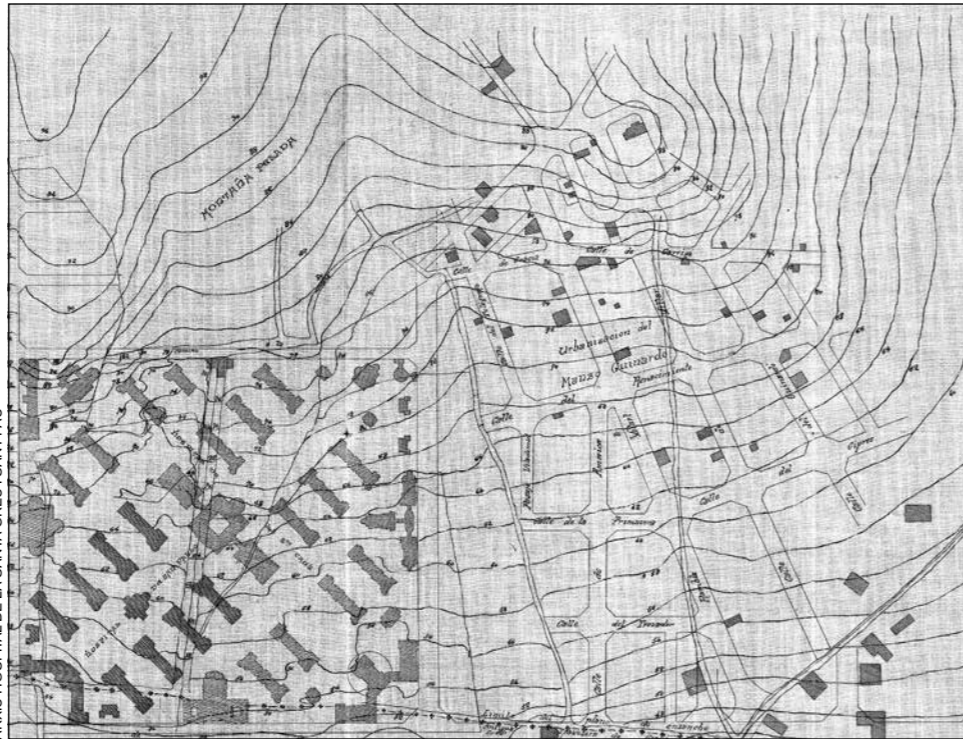
Problemes per fer un nou barri

La velocitat amb que es vengueren els solars no es va traduir en una edificació intensiva de cases i xalets. Més aviat al contrari. L'agregació dels pobles del pla a Barcelona, com ja he comentat, va comportar tot un seguit de dificultats. Els expedients urbanístics es traspasaren a Barcelona i varen aflorar moltes deficiències en el planejament, com per exemple la manca d'un plànol de rasants o el difícil encaix dels carrers projectats amb el plànol general de la ciutat. Les llicències per edificar es donaven en comptagotes. Fins el maig de 1899 l'Ajuntament de Barcelona només va concedir tretze llicències. A partir d'aquesta data es prengué l'acord municipal de suspendre la tramitació de permisos fins que no s'aprovés un pla general de rasants de la urbanització. Aquesta decisió era molt perjudicial per als compradors de solars. No podien construir cases, tan sols aixecar parets de tanca que delimitessin el perímetre de la seva propietat. El 1901 es va crear una primera Associació de Pro-

Les llicències d'obres es donaven en comptagotes. Fins el maig de 1899 l'Ajuntament només en va concedir tretze

pietaris, presidida per Francesc Mascaró Gauran, que dirigí un escrit a l'Ajuntament el 17 de setembre de 1901, sol·licitant la intervenció del consistori per urgir a Salvador Riera i a Pere Borràs la presentació del pla de rasants.

Els promotors de les urbanitzacions allargaven el plet perquè consideraven que l'Ajuntament, a través de la Secció facultativa corresponent, havia de fixar l'enroncament entre els carrers de l'Ei-

EL 1903 poques edificacions poblaven els carrers del Guinardó

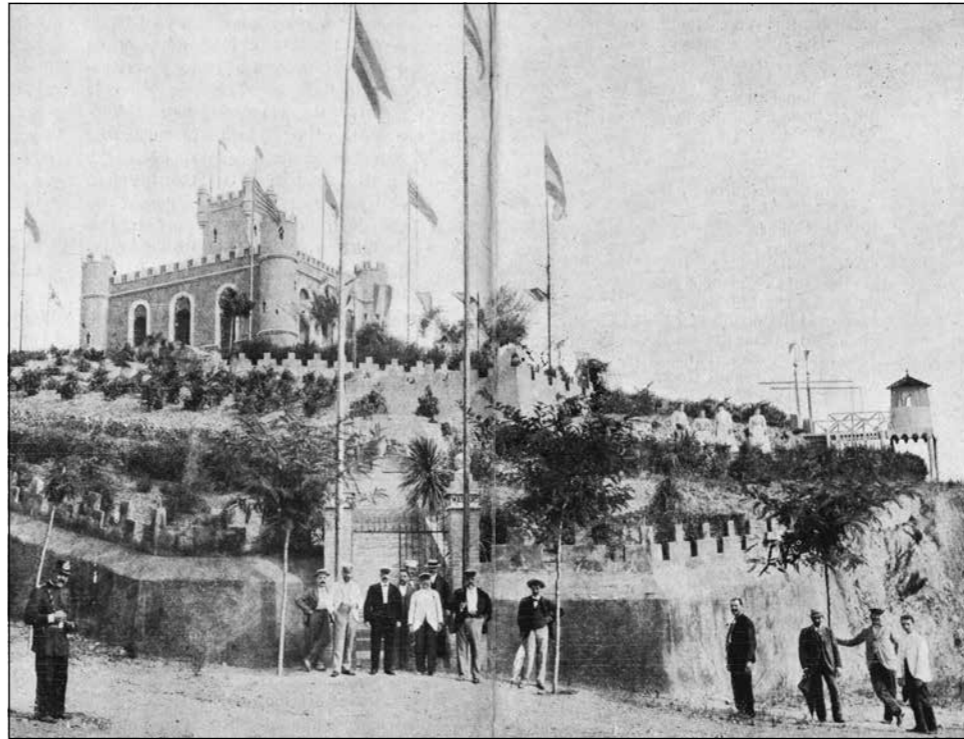
Casa del 1901 a la cantonada de l'av. Mare de D. de Montserrat amb Gènova

xample i els de les noves urbanitzacions. Finalment, Salvador Riera el 4 de juny de 1904 presentà el projecte de rasants que fou aprovat definitivament el 12 de desembre d'aquell any. En aquesta instància el promotor, fent-se el despistat, reconeix que no es concedeixen permisos d'obra per part de l'Ajuntament des de fa molt temps i escriu: "En vista de esto el recurrente ha tratado de averiguar la causa ó motivo de tal retraso, entonces se le ha comunicado por oficio de V.E. que presente un Proyecto de rasantes de las vías ó calles de dichas urbanizaciones, á lo que atribuye el infrascripto el hecho de no dar los permisos que hay pendientes de aprobación y cuyo Proyecto de rasantes no presentó junto con el de urbanización por no exigírselo el extinguido Ayuntamiento de S. Martín de Provensals para su aprobación, y además porque el solicitante creía que era conveniente que fuese estudiado y propuesto por la Sección facultativa del mismo, para dejar a su criterio el entronque de las vías de esta urbanización con las del Ensanche de Barcelona y de San Martín de Provensals.

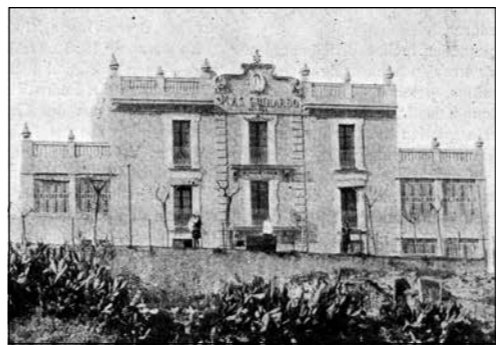

Abans d'edificar els solars s'utilitzaven per plantar-hi horts, com a il·loc d'esplai

Como complemento del Proyecto de urbanización de las expresadas dos fincas y en virtud de haberse comunicado por V.E., el que suscribe tiene el honor de presentar a V.E. el Proyecto de rasantes que acompaña adjunto, compuesto de Memoria explicativa, Planos, Perfiles longitudinales y Perfiles transversales del ancho de 16-14-10 y 8 metros respectivamente; en cuyo proyecto estan estudiados los enlaces de las calles que se proyectan con los de las vías del Ensanche de Barcelona de manera que resulten del modo mas conveniente y que las rasantes sean lo mas suaves que se haya podido obtener al propio tiempo que a propósito para el objeto á que se destinan las edificaciones que se construyan en las urbanizaciones de que se trata, conforme se explica en la Memoria, con lo que V.E. puede hacerse cargo de que se han tenido en cuenta todas estas circunstancias y se han previsto cuantos casos y exigencias puedan ocurrir en la localidad, para su mejor progreso, desarrollo y fácil desenvolvimiento á fin de dar vida y riqueza á este extremo de una barriada de Barcelo-

La primera Associació de Propietaris del Guinardó a la festa major de 1901

El mas Guinardó, va deixar de ser hotel per convertir-se en seu de l'APG el 1907

na, que hoy dia está en un estado lamentable de atraso por falta de urbanización, incluso alumbrado público y doméstico, y como por su adelanto está igualmente interesado ese Excmo Ayuntamiento por el engrandecimiento que producirá a la ciudad cuyos intereses le estan encomendados, el poblarse una de las partes que la integran, la cual por su posición topográfica y situación respecto á la capital es muy a propósito para adquirir rápida expansión por la construcción especialmente de chalets o torres de recreo, asi como para pasar el verano y días festivos, los que por sus ocupaciones no les es factible alejarse mucho de la población".

L'Ajuntament de Barcelona també obligava a Salvador Riera a realitzar les obres imprescindibles en la urbanització de carrers i voreres abans de què el municipi es fes càrrec del seu manteniment. Aquesta va ser una batalla que s'allargà fins a 1907. Un informe municipal d'aquest any diu: "De los informes facultativos aparece que están completas las obras de urbanización de la Rambla Vo-

lart y calle de Iglesias siguientes: Explantación, bordillos, faroles, bancos, arbolado, la mitad del ancho de las aceras construidas con pavimento Portland; faltando construir las cloacas y dar al afirmado del arroyo el grueso, presión y acabado que es necesario para que tenga solidez y duración, observando la Sección Facultativa que serían completamente inútiles las cloacas hasta tanto que el Ayuntamiento desarrolle en aquella zona un plan general de evacuación..."

El Guinardó va necessitar quasi deu anys per entrar en una etapa de normalitat i creixement. La inauguració del tramvia d'Horta el 21 de juny de 1901 va ser un pas endavant significatiu. La Societat General d'Aigües (Dosrius) oferia el seu servei a la gent que no disposava de pou propi. El propi Salvador Riera va transformar l'antiga masia en un hotel, el darrer capítol de les obres realitzades al mas Guinardó. L'hotel es va inaugurar el 1904 amb un èxit tan escàs que obligà a tancar les portes. En un concurs convocat per l'Ajuntament de Barcelona, Riera va oferir la vinya i el garroferar de la seva propietat per convertir-los en parc urbà, venda que no es va concloure fins el 1912. Tots aquests fets marcaven l'arrencada definitiva de la nova barriada de Barcelona: el Guinardó.

La vida col·lectiva agafava volada després de la creació de l'Associació de Propietaris del mas Guinardó el 1906. Els reptes encara eren molt grans però s'havien posat els fonaments per resoldres. El barri començava a agafar cara i ulls, a base de lluites i reivindicacions. I també de festa i cultura. Però aquesta és una història per a una altra ocasió.

NOTES

- 1) Joan Clapés i Corbera. *Fulles Històriques de Sant Andreu de Palomar*, volum II pàg. 29.
- 2) Biblioteca de Catalunya. Pergami 277, Reg. 11806
- 3) "Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Antic del Guinardó, 1-15, i carrer Maspons i Lladrós, 2-12 (Mas Guinardó) de Barcelona. Codi MHCB 035/09". Informe elaborat per Jordi Morera i Javier González (Arqueociència SCSL) amb la supervisió de Ferran Puig, director del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de Barcelona.
- 4) *Manual de novells Ardits, vulgarment apel·lat Dietari de l'Antic Consell Barceloní* Edició preparada per Frederic Schwartz i Francesc Carreras i Candi. Volum quinzè, 1916
- 5) Podeu trobar més detalls del paper jugat pel mas Guinardó durant el setge borbònic a la revista EL POU núm. 3, desembre de 2013 pàgs. 9 a 15
- 6) Algunes dades les he extret de "Nobleza y poder en la Catalunya de la época moderna: una aproximación biográfica al primer Marqués de Castellós (1651-1710)", comunicació d'Amèlia Castan i Ranch.
- 7) Notari Josephus Simon. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB) 899/12, foli 183
- 8) Notari Miquel Cabrer, AHPB 967/6, foli 217. Els Milans, cap a finals del XVI, eren una família de pagesos originària d'Arenys de Munt. Més endavant es traslladaren a Arenys de Mar per agafar l'ofici de mariners i després de comerciants. Aquesta darrera dedicació els portà a Girona i finalment, el 1709, a Barcelona. La persona que va culminar aquest procés fou Segimon Milans (1659-1738), el mateix que signa les escriptures que citem. Amb anterioritat, el 6 de juliol de 1725, Segimon va comprar una hisenda anomenada torre Dulac, entre el Guinardó i el Camp de l'Arpa, que més tard fou coneguda com torre Xifré i actualment, una part, l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Un seu net, Francesc, es va ennobrir al casar-se amb una Tord. Trobareu més informació a "La família Milans. Comercio y nobleza en la Catalunya del siglo XVIII", tesi de llicenciatura de Carme-Eulàlia Bencomo Mora. Juny 1983.
- 9) Notari Miquel Cabrer, AHPB 967/6, foli 363.
- 10) *Arch de Sant Martí*, any 3, núm. 205, 21/11/1886. Més informació sobre el crim del mas Guinardó al *Diario de Barcelona* a les edicions dels dies 6 i 7 d'octubre de 1857. Una narració molt detallada del cas la trobem a *El llibre de les desgràcies. Històries criminals explicades per la premsa del segle dinou i pel baró de Maldà el segle divuit*, de Francesc Costa Oller. Mataró 2016, pàgs. 160 a 171.
- 11) Notari Joaquim de Martras i de Ballester. AHPB 1.373/43
- 12) Les obligacions dels donataris Catalina Oms i Garriga i el seu fill Josep Sagués i Oms (la primera com usufructuària fins que el seu fill no arribi a la majoria d'edat) eren les següents: entregar a Francesc, Joan i Teresa Sagués i Oms (fills i germans dels anteriorment citats) la quantitat de 1.500 pessetes així com l'obligació redimir als dos primers del servei militar; entregar a Mercè Saladrigas i Sagués la quantitat de 2.500 pessetes; entregar als seus nebots Bonaventura i Teresa Sagués Cabanè "una de las dos porciones de tierra, vulgo feixas, llamadas de Dalt ó de Martorellas, que son parte de la hacienda "Manso Guinardó"... y tres sábanas y tres fundas de almohadas" com diu textualment el text de l'escriptura de donació i, a més a més, 1.000 pessetes a cadascun d'aquests dos nebots en el cas de vendre's la finca mas Guinardó per una suma superior a 30.000 ptes. Aquesta darrera previsió fa pensar que la mare i fill Oms Sagués es veurien forçats a vendre el mas Guinardó per fer front a les obligacions de la donació. Quan es van fer efectives aquestes obligacions, tant Bonaventura com Teresa havien mort i els seus drets passaren als seus fills: Joaquim Sagués Campi, per part de Bonaventura i per part de Teresa els seus fills Pere, Josep, Genari i Joan Magrans Sagués.
- 13) Notari Joaquim Volart Pou, AHPB 1.399/70, protocol 881.
- 14) Notari Joaquim Volart, AHPB 1399/79 protocol 1.506.
- 15) AHPB, volums de 1399/80 fins a 1399/91. Les dades que oferim s'han extret de la consulta de 207 escriptures signades per Joaquim Volart Pou.
- 16) Trobareu àmplia informació sobre Josep Pallejà Vendrell a *Organització patronal i conflictitat social a Catalunya*, Soledad Bengoechea, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.